

สิทธิมนุษยชนที่สูญหาย

การไม่มีอยู่ และวัฒนธรรมไร้ยางอาย
ในการรับผิดชอบของรัฐ

อังคณา นีละไพจิตร

ปาฐกถา 14 ตุลาคม 2563

สิทธิมนุษยชนที่สูญหาย : การไม่มีอยู่ และ วัฒนธรรมไร้ยางอายในการรับผิดชอบของรัฐ
อังคณา นีละไพจิตร

สงวนลิขสิทธิ์ พ.ศ.2563

เนื้อหาของปาฐกถาเป็นความคิดเห็นอิสระของผู้เขียน

มูลนิธิ 14 ตุลา ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป ผู้ประสงค์จะนำข้อความใด ๆ ไปพิมพ์เผยแพร่
ต้องได้รับการอนุญาตจากผู้เขียนก่อน ยกเว้นเพื่อการศึกษาอ้างอิงทางวิชาการ

ISBN	978-616-918-609-0
พิมพ์ครั้งแรก	ตุลาคม 2563
จำนวน	1,000 เล่ม
บรรณาธิการเล่ม	นายแพทย์วิชัย โชควิวัฒน์, สุนี ไชยรส
เลขานุการ	เศรษฐวิวัฒน์ สุรินทร์คำ, กิตติยาภัสร์ สงวนเกียรติ, พชรวรรณ ทนงคงสวัสดิ์
ออกแบบปกและรูปเล่ม	โรงพิมพ์เดือนตุลา
ผู้จัดทำ	มูลนิธิ 14 ตุลา เลขที่ 14/16 ถนนราชดำเนินกลาง แขวงบวรนิเวศ เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200 โทรศัพท์ 0-2622-1014-5 โทรสาร 0-2622-1016 อีเมลล์ oct14_f@hotmail.com เว็บไซต์ www.14tula.com
พิมพ์ที่	บริษัท โรงพิมพ์เดือนตุลา จำกัด เลขที่ 39/205-206 ซอยวิภาวดีรังสิต 84 แขวงสนามบิน เขตดอนเมือง กรุงเทพฯ 10210 โทรศัพท์ 0-2996-7392-4 โทรสาร 0-8996-7395
ราคา	100 บาท

คำนำ

เมื่อมหาดมะ คานธี ถูกสังหาร กัสตุร์บา ได้ล่องลับไปก่อนแล้ว ในอ้อมอกของมหาดมะ คานธี ท่านจึงไม่มีโอกาสสร้างวีรกรรมหลังมรณกรรมของมหาดมะ คานธี แต่ตลอดชีวิตท่านได้ต่อสู้อย่างยืนหยัดเคียงข้างมหาดมะ คานธี มาโดยตลอด

แต่การถูกลอบสังหารของนายกรัฐมนตรีภักทรนายกแห่งศรีลังกา ก็ทำให้นางสิริมาโว ภริยาของท่านก้าวสู่เวทีการเมืองและได้รับเลือกตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีหญิงคนแรกของโลก เมื่อ พ.ศ. 2503 เช่นเดียวกับ คอราซอน อากวีโน ก็ได้รับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีหญิงคนแรกของสาธารณรัฐฟิลิปปินส์ และของเอเชียเมื่อ พ.ศ. 2529 เหตุหนึ่งที่คนฟิลิปปินส์เทคะแนนเลือกท่าน เพราะสามีของท่านถูกสังหารอย่างอุกอาจขณะลงจากเครื่องบินที่กรุงมนิลา

หลังนายสมชาย นีละไพจิตร ถูกบังคับให้สูญหาย อังคณา นีละไพจิตร มีเวลาถามใจตัวเอง และปรึกษาลูก ๆ ระหว่างเยียวยาจิตใจตนเองราวหนึ่งปี ในที่สุดก็ตัดสินใจไม่ยอมรับความช่วยเหลือที่มีบางคนเสนอให้ “เพื่อให้ชีวิตเป็นปกติสุข” “ลูก ๆ อาจได้ไปเรียนต่อต่างประเทศ” ทุกคนในครอบครัวเห็นพ้องต้องกันว่า “เราจะไม่ยอมให้พ่อถูกทำให้หายไปโดยเราไม่ทำอะไรเลย เราคงไม่มีความสุขกับการรับความช่วยเหลือ ... โดยต้องแลกกับความเจ็บปวดของคนที่เรารัก ...” ในที่สุดเธอก็ลุกขึ้นมาต่อสู้ทั้งเพื่อตัวเองและครอบครัว และหวังว่าสักวันหนึ่งความยุติธรรมจะเกิดขึ้นบนผืนแผ่นดินไทย

โดยพื้นฐาน อังคณาเป็นพยาบาล มาจากครอบครัวคนเย็บเสื้อผ้าที่มีรายได้น้อย จึงไม่มีพื้นฐานเหมือน “นักต่อสู้” โดยมาก แต่กว่าสิบปีของการต่อสู้ที่

อังคณาประเมินว่า “แพ้อย่างราบคาบมาโดยตลอด” เหมือนกรณีของครอบครัว คนที่ถูกบังคับสูญหายหลาย ๆ คนในประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็กรณีของ เตียง ศิริจันทร์ เจ้าของฉายา “ขุนพลภูพาน”, พร มะลิตอง, พอละจี รักจงเจริญ และอีกหลาย ๆ คน แต่แท้จจริงแล้วการต่อสู้อย่างเข้มแข็ง ยืนหยัดของอังคณา “มีส่วนสำคัญในการผลักดันให้กรณีบังคับสูญหายในประเทศไทยถูกหยิบยก มากล่าวถึงในวงกว้าง และเรื่องราวของผู้ถูกบังคับสูญหายไม่เงียบงันอีกต่อไป”

สักวันหนึ่ง “สิทธิมนุษยชนที่สูญหาย” จะต้องไม่สูญหายไปตลอดกาล เพราะ “วัฒนธรรมไร่ยางอายุในการรับผิดชอบของรัฐ” นั้นแท้จริง มีใช่ “วัฒนธรรม” แต่คือ “หายนธรรม” ที่มีแต่จะสร้างความเสื่อมให้แก่รัฐ และควรมีคนที่มี “ยางอายุ” อยู่ในรัฐ ที่จะไม่นิ่งเฉยกับสิ่งน่าอับอายเช่นนี้

เพราะแท้จริงแล้ว รัฐธรรมนูญทุกฉบับของราชอาณาจักรไทยล้วน รับรองสิทธิในการมีชีวิตของพลเมือง

ดังมาตรา 24 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย”

มาตรา 4 บัญญัติว่า “ปวงชนชาวไทย ย่อมได้รับความคุ้มครองตาม รัฐธรรมนูญเสมอกัน”

และวรรคท้ายแห่งคำปรารภของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้เขียนไว้อย่าง งดงามว่า

ขอปวงชนชาวไทย จงมีความสมัครสมมสรเป็นเอกฉันท ในอันที่จะ ปฏิบัติตามและพิทักษ์รักษารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยนี้ เพื่อธำรงคงไว้ ซึ่งระบอบประชาธิปไตย และอำนาจอธิปไตยของประชาชนชาวไทย และนำมา ซึ่งความผาสุกสวัสดิ์พัฒนาชัยมงคลอเนกศุภผลสกลเกียรติยศสถาพรแก่อาณา ประชากรษฏรทั่วสยามรัฐสีมา สมดังพระราชปณิธานปรารภทุกประการ เทอญ

ขอแสดงความยินดีกับอังคณาที่ “ผ่านมา 16 ปี ลูก ๆ ดิฉันต่างเติบโต
ขึ้นมาอย่างไม่กลัว และกล้าหาญ

ในการเผชิญหน้ากับความจริง ทุกคนมีชีวิตที่อ่อนน้อมถ่อมตนต่อ
คนรอบข้าง แต่ไม่ประนีประนอมและไม่ก้มหัวให้กับความไม่เป็นธรรม”

ขอชื่นชมต่อปาฐกถาชิ้นนี้ของคุณอังคณาที่เป็นปาฐกถาที่ดีที่สุดชิ้นหนึ่ง
ของปาฐกถา 14 ตุลา

สุดท้าย ขอคาราวะต่อความเข้มแข็ง ยืนหยัดและงดงามในการต่อสู้ของ
อังคณา นีละไพจิตร

นายแพทย์วิชัย โชควิวัฒน์

ประธานมูลนิธิ 14 ตุลา

MISSING

สารบัญ

ด้วยจิตสำนึก

| 9 |

ภาวะไร้ประชาธิปไตย ความขัดแย้ง การละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยรัฐ
และการบังคับบุคคลให้สูญหาย กับวัฒนธรรมโง่อย่างอายุในการรับผิดชอบ

| 20 |

สังคมแบบไหนที่ปล่อยให้เกิดการบังคับสูญหายเพราะไม่ดี

จึงสมควรหายไป

| 44 |

ไม่มีความเลวร้ายใดจะยิ่งไปกว่าความเลวร้าย

ที่ได้กระทำในนามของกฎหมาย

และกระบวนการยุติธรรม (Montesquieu)

| 47 |

การบังคับสูญหาย อาชญากรรมโดยรัฐ

และคำสาปของความคลุมเครือ

| 56 |

ความหวัง และการรอคอยการชดใช้

| 62 |

แต่ผู้หญิงทุกคนที่เป็นเหยื่อของอาชญากรรมโดยรัฐ

| 67 |

บทสุดท้าย

| 70 |

ด้วยจิตสำนึก

ดิฉันรู้สึกเป็นเกียรติและถ่อมตัวอย่างมาก ที่ได้มายืนต่อหน้าท่านทั้งหลายในวันนี้เพื่อบอกเล่าถึงความสำคัญของประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน และการรักษาคุณค่าของความเป็นมนุษย์ซึ่งถือเป็นสิ่งที่ไม่อาจพรากหรือทำให้สูญหายไปได้ไม่ว่าในสถานการณ์ใด ๆ หลายสิ่งทีดิฉันจะกล่าวต่อไปนี้ถึงคือประสบการณ์ตรงที่ถือเป็นการพลิกผันชีวิตของดิฉันในการทำงานเพื่อสิทธิมนุษยชน หลายท่านอาจคิดว่าประชาธิปไตย และสิทธิมนุษยชนเป็นเรื่องไกลตัว แต่ดิฉันอยากจะบอกกับทุกท่านว่า เราจะไม่มีวันตระหนักถึงความสำคัญของสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จนกว่าเราจะถูกพรากคุณค่าบางอย่างในชีวิตไป

สิ่งที่ได้ประจักษ์แก่ชีวิตดิฉันเสมอมา คือสิทธิมนุษยชนและความยุติธรรม ไม่มีพรหมแดน ในความเป็นมนุษย์เราทุกคนต่างเท่าเทียมกันและไม่มีใครเล็กกว่าใครในการที่จะมีชีวิตอยู่อย่างมีศักดิ์ศรี เกือบ 20 ปีของการทำงานด้านสิทธิมนุษยชนดิฉันได้เห็นถึงความสำเร็จและความก้าวหน้าของการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย แต่ในขณะเดียวกันก็มีหลายสิ่งที่เป็นความถดถอย โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือคุณค่าของประชาธิปไตยซึ่งเกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนอย่างไม่อาจแยกจากกันได้

หัวข้อที่ดิฉันจะพูดในวันนี้ คือ **“สิทธิมนุษยชนที่สูญหาย... การไม่มีอยู่และวัฒนธรรมร้ายงามอายุในการรับผิดชอบของรัฐ”** โดยเน้นย้ำเรื่องบังคับสูญหายของบุคคล ผ่านมุมมองของผู้หญิง ที่สูญสลายความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมไทย ดิฉันเชื่อว่าการพูดถึงปัญหายุติธรรมและสิทธิมนุษยชนผ่าน

ประสบการณ์ของผู้หญิงมีนัยยะสำคัญอย่างยิ่งต่อการนำเสนอกระบวนการคิด การตัดสินใจ ความพร้อมเผชิญแรงกดดัน และการจัดการกับการถูกข่มขู่คุกคาม ในระหว่างเส้นทางของการหาความเป็นธรรม ด้วยความกล้าหาญและไม่กลัว ในทุกซอกมุมของความขมขื่น ความปวดร้าว และการรอคอยที่ไม่มีวันสิ้นสุดของผู้หญิง

ดิฉันขอเริ่มต้นจากการแบ่งปันประสบการณ์ของตัวเอง ในฐานะเหยื่อของการละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยรัฐ เหยื่อของการอุ้มฆ่า อุ้มหาย หรือศัพท์สากลตามกฎหมายระหว่างประเทศ คือ “การสูญหายโดยถูกบังคับ” โดยเชื่อมโยงจากประวัติศาสตร์ความรุนแรงในอดีต จนถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ดิฉันหวังว่าประสบการณ์ของดิฉันจะทำให้ท่านทั้งหลายได้เข้าใจเรื่องการบังคับสูญหายมากขึ้น ทั้งด้านทางกฎหมาย ผลกระทบซึ่งเกี่ยวพันกับมิติทางสังคม วัฒนธรรม รวมถึงสิ่งที่เกิดขึ้นกับครอบครัวในมิติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นความหวาดกลัว ความโกรธ ความหวัง การสิ้นหวัง และการรอคอยที่ไม่มีวันสิ้นสุด รวมถึงความเสียหายทางจิตใจที่ไม่อาจประเมินได้ของเด็ก ๆ ในครอบครัว

ดิฉันจึงหวังว่าท่านทั้งหลายจะไม่รู้สึกว่าเป็นเรื่องเล่าของดิฉันเป็นการยกย่องตัวเองหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ซึ่งนั่นไม่ใช่วัตถุประสงค์ของดิฉันอย่างแน่นอน ดิฉันเพียงต้องการอธิบายว่าทำไมดิฉัน และเหยื่ออีกหลาย ๆ คนจึงมุ่งมั่นถึงภารกิจบางประการร่วมกัน แม้จะล้มเหลวแต่เราก็ไม่เคยสูญเสียความหวัง

ในการบรรยายครั้งนี้ เวลาที่พูดถึงเหยื่อ ดิฉันจะหมายถึงตัวเองและครอบครัวของคนหาย เนื่องจากสำหรับครอบครัวคนหายเมื่อมีใครสักคนหายไป คนที่ยังจึงอยู่ต้องจึงได้รับผลจากการสูญหายนั้นในทุกทาง ครอบครัวจึงเป็นเหยื่อลำดับสอง (secondary victim) หรือเหยื่อทางอ้อม ในเมื่อเหยื่อตัวจริงถูกทำให้ไม่มีตัวตน

กฎหมายและการคุ้มครองสิทธิ

ในขณะที่รัฐพยายามบอกประชาชนว่า “กฎหมายคือการคุ้มครองสิทธิ” แต่ความเป็นจริง คือ สิทธิมนุษยชน มีความหมายกว้างขวางกว่า “สิทธิ” ตามกฎหมาย (Human Rights Beyond Laws) นักกฎหมายโดยทั่วไปมักอธิบายว่า “สิทธิมนุษยชน” คือ สิทธิของพลเมืองที่กฎหมายรับรอง ซึ่งเป็นการตีความหลักกฎหมายในขอบเขตที่แคบ โดยจำกัดการตีความแค่สิทธิตามที่กฎหมายรับรองไว้ ดังนั้นจึงหมายความว่าหากกฎหมายไม่ได้เขียนรับรองไว้ก็ย่อมไม่มีการคุ้มครองสิทธิ หรือไม่ได้รับสิทธิ

อันที่จริงมีสิทธิหลายประการที่ถือเป็นสิทธิมนุษยชนและเป็นสิทธิที่ติดตัวมนุษย์มาแต่เกิด และไม่มีผู้ใดจะพรากไปได้ เช่นกรณีผู้ยากไร้ที่ไม่มีอาหารเพียงพอแก่การยังชีพ แม้ไม่มีกฎหมายบัญญัติว่าเป็นความผิดของใคร แต่ถือเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน เพราะรัฐมีหน้าที่จัดหาอาหารและสิ่งจำเป็นแก่การยังชีพให้เพียงพอต่อการดำรงชีวิตของประชาชน และจะต้องไม่มีใครตาย เพราะความหิว รวมถึงเรื่องการบังคับบุคคลสูญหาย แม้ไม่มีกฎหมายบัญญัติ แต่วิญญูชนทุกคนต้องรู้ว่าการกระทำดังกล่าวเป็นความผิดร้ายแรง

การสูญหายของบุคคล คือการสูญหายของความยุติธรรม

เรื่องราวการบังคับสูญหายในประเทศไทยเริ่มมีการพูดในสาธารณะอย่างเปิดเผยและจริงจังเมื่อ 16 ปีที่ผ่านมาหลังการอุ้มหายนายสิทธิมนุษยชน สมชาย นีละไพจิตร โดยที่ก่อนหน้านี้แม้มีการบันทึกกรณีการอุ้มหายบุคคลสำคัญหลายคนในแวดวงการเมือง แรงงาน หรือการสูญหายของบุคคลหลายคนในช่วงการปราบปรามผู้เห็นต่างทางการเมืองด้วยกำลังอาวุธของรัฐบาลหลายสมัย แต่กลับไม่มีการดำเนินการอย่างจริงจังในการค้นหาตัว การนำคดีขึ้นสู่ศาล การเปิดเผยความจริง และการลงโทษผู้กระทำผิด คดีสมชาย นีละไพจิตร จึงเป็น

คดีคนหายรายแรกของประเทศไทยที่สามารถนำขึ้นสู่การพิจารณาของศาลยุติธรรม แม้จะพ่ายแพ้ และเจ็บปวด แต่เรื่องของสมชาย กลับนำมาสู่การเปิดโปงกระบวนการของเจ้าหน้าที่รัฐบางคนในการทำให้คนที่คิดต่าง หรือคนที่คิดว่า เป็นศัตรูต้องหายไป และโฉมหน้าของผู้กระทำผิดได้ถูกเปิดเผยต่อสาธารณะ

ในช่วงเวลา 16 ปีเศษที่ผ่านมาดิฉันมิได้ยื่นโอดเคียดโดยลำพัง หากแต่มีบุคคลและกลุ่มบุคคลทั้งในและต่างประเทศ รวมถึงกัลยาณมิตรมากมายที่ยืนเคียงข้างตลอดเส้นทางของการแสวงหาความยุติธรรม แม้จะยากลำบาก แต่เวลาที่ผ่านมาทำให้ปัญหาคนหายในประเทศไทยไม่อาจถูกปิดบังได้อีกต่อไป เราจึงได้เห็นคนรุ่นใหม่ออกมาเรียกร้องให้รัฐบาลยุติการบังคับสูญหายโดยรัฐมากขึ้น ทุกวันในทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ และรัฐบาลจะไม่สามารถปิดบังความจริงได้เหมือนที่ผ่านมาอีกต่อไป

จุดเริ่มต้น

ย้อนกลับไปเมื่อเกือบ 16 ปีที่แล้ว ดิฉันเป็นเพียงหญิงสามัญที่ไม่มีใครรู้จัก การทำงานของดิฉันซ่อนอยู่ข้างหลังทนายนักสิทธิมนุษยชนคนหนึ่งที่ทุ่มเทการทำงานที่ในฐานะทนายความเพื่อปกป้องความยุติธรรม ครอบครัวมักถูกจัดความสำคัญลำดับสองรองจากงานในชีวิตของเขาเสมอ แต่ไม่น่าเชื่อว่าการทำงานอย่างไม่กลัวเพื่อปกป้องหลักกฎหมายและความยุติธรรม การทำหน้าที่ของทนายความเพื่อตรวจสอบการทำงานที่ของตำรวจจะทำให้ สมชาย นีละไพจิตร ทนายความสิทธิมนุษยชนคนนั้นต้องถูกทำให้หายไปจากชีวิตของคนหลาย ๆ คน

หลังสมชายหายไป บรรยากาศในบ้านเงียบเหงาและปกคลุมด้วยความกลัว คงยากที่จะอธิบายความรู้สึกในวันนั้น วันที่เพื่อนสนิทและญาติพี่น้องหลายคนต่างหายไปจากชีวิตเพียงเพราะความหวาดกลัว เหลือไว้แต่บ้านที่มีเพียงผู้หญิงและเด็กอยู่กันตามลำพัง วันที่ทำดิฉันต้องตั้งคำถามแก่ทุกคนว่าทำไม “การทำให้ใครสักคนหายไปทำให้เราหวาดกลัวได้มากขนาดนั้นเลยหรือ”

การหายไปของคนคนหนึ่ง ไม่ได้มีผลแต่กับตัวของเหยื่อ แต่มันทำให้ชีวิตของคนอีกหลาย ๆ คนเปลี่ยนไปด้วย ถ้าสมชายยังอยู่ เขาคงทำงานตามความเชื่อของเขาต่อไป ในขณะที่ดิฉันเองคงมีโอกาสได้ทำตามที่มีงมงันตั้งใจใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย ไม่มีใครรู้จัก ทำงานเพื่อพอมีพอกินและพอบำรุง และทำอะไรสักอย่างเพื่อให้ชีวิตไม่ไร้ค่า

หลังสมชายหายไป ดิฉันใช้เวลา 1 ปีเต็มกับลูก ๆ เพื่อพยายามดำเนินชีวิตให้เป็นปกติ ทั้งที่ตระหนักดีว่าเมื่อชีวิตเปลี่ยนไปแล้ว มันไม่มีทางที่จะกลับมาเหมือนเดิมอีกต่อไป

ปีแรกหลังการหายไปของสมชาย ดิฉันเริ่มตั้งคำถามกับลูก ๆ ว่า เราจะทำอะไรต่อไป เรามีทางเลือกในการรับความช่วยเหลือจากใครบางคนที่เสนอให้ ลูก ๆ อาจได้ไปเรียนต่อต่างประเทศ ดำเนินชีวิตอย่างคนทั่วไป พยายามลืมและไม่พูดถึงอดีตอีกต่อไป หรือ .. มีชีวิตอยู่เพื่อค้นหาความจริง เพื่อต่อต้านกับความไม่เป็นธรรม ในขณะที่เราไม่อาจรู้ว่าจะต้องเผชิญกับอะไรบ้าง

คนที่อุ้มฆ่าสมชายไม่ใช่แค่คนหรือกลุ่มคน หากแต่มันเป็นคือระบบโครงสร้างอำนาจที่พร้อมจะใช้ความรุนแรงต่อทุกคนที่ลุกขึ้นมาท้าทาย เราอาจต้องมีชีวิตอยู่ต่อไปอย่างไม่มีความมั่นคงปลอดภัย เราอาจต้องสูญเสียญาติพี่น้องหรือมิตรสหายที่มีอาจทนต่อความหวาดกลัวและอำนาจที่มองไม่เห็นได้

หลังจากอธิบายให้ลูก ๆ ทุกคนเข้าใจ ในที่สุดทุกคนในครอบครัวเห็นพ้องกันว่า เราจะต้องไม่ยอมให้พ่อถูกทำให้หายไปโดยเราไม่ทำอะไรเลย เราคงไม่มีความสุขกับการรับความช่วยเหลือ ที่มีผู้เสนอให้มากมายโดยต้องแลกกับความเจ็บปวดของคนที่เรารัก ... เมื่อลูก ๆ เข้าใจ ดิฉันจึงเริ่มคิดว่า จะทำอะไรได้บ้างนอกจากการต่อสู้คดีในชั้นศาล¹

เจ้าหน้าที่รัฐบางคนอาจคิดว่า “ปัญหาจะหายไป หากคนบางคนถูกทำให้หายไป” แต่การบังคับสูญหายสมชาย นีละไพจิตร เมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2547 ได้เปลี่ยนเรื่องราวการบังคับสูญหายในประเทศไทยให้เป็นที่รับรู้ไปทั่วโลก และเหยื่อไม่ต้องหลบซ่อนตัวอย่างหวาดกลัวอีกต่อไป และเหตุการณ์ครั้งนั้นได้เปิดเผยกระบวนการอุ้มฆ่าโดยรัฐอย่างไม่มีใครปกปิดได้ ดิฉันเองไม่อาจจะละเลยที่จะยกย่องความกล้าหาญของผู้หญิงอีกหลายคนจากครอบครัวที่ถูกบังคับสูญหาย ซึ่งโดยมากพวกเธอคือหญิงสามัญที่ไม่มีใครรู้จัก ทำงานหนักเพื่ออยู่รอด แต่เธอกลับกล้าหาญที่จะพูดความจริง ในขณะที่รัฐพยายามปกปิดมัน

สำหรับครอบครัว การถูกอุ้มหายไม่ใช่เพียงการพรากใครบางคนไปตลอดกาล แต่การอุ้มหายทำให้คนที่มิมีชีวิตอยู่เหมือนตายทั้งเป็น สิ่งที่คุณต้องการคือ “ความจริง” แม้ ๆ หลายคนพูดว่า “เขาเอาลูกเราไปแบบมีชีวิตเราก็อายได้ลูกคืนแบบมีชีวิต หรืออย่างน้อย คืนศพให้เราก็ยังดี” เพราะความต้องการรู้ความจริง การต่อสู้ของผู้หญิงเหล่านี้จึงยังคงอยู่ ในขณะที่รัฐไม่เคยใส่ใจและให้ความสำคัญในความรู้สึกปวดร้าว ตรงกันข้ามรัฐกลับอ้างกฎหมาย

¹ บันทึกนอกบรรทัด 4 ปีที่หายไป, อังคณา นีละไพจิตร

เพื่อเปิดปากพวกเธอ พวกแม่ ๆ และเมียต่างหวังที่จะเจอลูก ๆ และสามีที่ยังมีชีวิต แต่ถ้าพระเจ้าไม่ประสงค์ พวกเธอก็คงทำอะไรไม่ได้ สำหรับครอบครัวคนหายแล้วพวกเราเหมือนถูกพันธนาการด้วยอดีตที่เจ็บปวด และมองไม่เห็นอนาคต

ในการเริ่มต้นการต่อสู้กรณีการบังคับสูญหาย ดิฉันได้รับแรงบันดาลใจจาก “กลุ่มแม่ และยาย” จากอาร์เจนตินา² ซึ่งเป็นต้นแบบการต่อสู้ของผู้หญิงในฐานะเหยื่อเพื่อต่อต้านอำนาจรัฐในการทำให้บุคคลในครอบครัวสูญหาย ดิฉันโชคดีที่มีโอกาสได้พบและสนทนากับผู้หญิงกลุ่มนี้ซึ่งเป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจที่ยิ่งใหญ่ต่อครอบครัวคนหายทั่วโลก การต่อสู้ของพวกเธอเริ่มต้นภายหลังที่ลูก ๆ หลาน ๆ ซึ่งเป็นนักศึกษา และเยาวชนถูกอุ้มหายในช่วงสงครามสกปรก (Dirty War) ในประเทศอาร์เจนตินา ในช่วงทศวรรษ 2500 ถึง 2510 ซึ่งเป็นช่วงรัฐบาลเผด็จการ เกิดการรัฐประหารในประเทศอาร์เจนตินา มีการปราบปรามฝ่ายตรงข้าม รวมถึงนักศึกษา และคนหนุ่มสาว คนที่สงสัยว่าจะใกล้ชิดกับฝ่ายซ้าย ซึ่งประมาณกันว่าในช่วงระยะเวลา 3 ปีของการปราบปรามมีการอุ้มหายมากกว่า 30,000 คน

บรรดาแม่ ๆ ที่ลูกสูญหายต่างถือภาพลูก ๆ ของเธอมาเพื่อร้องขอความเป็นธรรมที่จตุรัสเดอมาโย

² <http://prachatai.com/journal/2012/04/40087>

เช้าวันหนึ่งซึ่งเป็นวันพฤหัสบดี แม่คนหนึ่งได้มายืนที่จัตุรัสเดอมาโย (Plaza De Mayo) ในกรุง บัวโนส ไอเรส ซึ่งจัตุรัสดังกล่าวอยู่ตรงข้ามทำเนียบประธานาธิบดี พร้อมกับภาพถ่ายลูกของเธอเพื่อร้องถามว่า “ลูกฉันอยู่ไหน” จากแม่คนเดียวต่อมาได้มีแม่อีกหลายคนตามมาสมทบที่จัตุรัสแห่งนี้ พวกเขาถูกเรียกว่า “หญิงบ้าแห่งจัตุรัสมาโย” หรือ *Madres of Plaza de Mayo* แต่พวกเขาก็ไม่ย่อท้อ ยังคงมารวมตัวกันมากขึ้นทุกวันพฤหัสบดี โดยมีผ้าโพกศีรษะสีขาวเป็นสัญลักษณ์ พวกแม่และยายเหล่านี้ พยายามร้องถามหาความจริงและความยุติธรรม โดยไม่ยอมให้การสังหารหมู่ที่เกิดขึ้นในอาร์เจนตินาถูกลืมหรือได้รับการให้อภัยโดยผู้กระทำผิดยังคงลอยนวล จากการเริ่มต้นของแม่คนเดียว กลายเป็นสิบ เป็นร้อย เป็นพัน และหมื่น จนมีประชาชนจำนวนมากนับแสนคนมาร่วมกับพวกเขาเพื่อร้องถามรัฐบาลของพวกเขาว่า “ลูก ๆ ของพวกเราหายไปไหน” กลุ่มแม่ใช้เวลากว่าสามสิบปีที่พวกเขาได้ถือป้ายที่ทำเองด้วยมือซึ่งมีรูปขาว-ดำ เก่าคร่ำคร่าของลูกชาย ลูกสาว สามี ภรรยา ผู้ซึ่งสูญหาย แต่พวกเขาไม่เคยถูกลืม

จัตุรัสมาโย ในกรุงบัวโนสไอเรส ในปัจจุบัน (Plaza de Mayo)

คำว่า “หาย” มีต้นกำเนิดคำมาจากภาษาสเปน คือ “*เดสแอาเรซิโด (desaparecido)*”³ คำคำนี้ถูกประทับตราโดยทหารอาร์เจนตินาในการปฏิเสธการลักพาตัว การทรมาน หรือการฆาตกรรมพลเรือนนับพันคน โดยผู้บัญชาการกองทัพ “*เดสแอาเรซิโด (desaparecido)*” จึงหมายถึงใครบางคนที “หายไปตลอดกาล” ผู้ซึ่ง “จุดหมายปลายทาง” เป็น “*ปลาสนาคาร*” หรือพูดอย่างเป็นทางการ คือ *desaparecido* คือไม่เป็น ทั้งการมีชีวิตอยู่ หรือตาย ไม่อยู่ทั้งที่นี่หรือที่ไหน⁴

ผู้บังคับให้บุคคลสูญหายมักกล่าวอ้างว่า บุคคลนั้นไม่มีตัวตน ไม่มีปรากฏ ไม่อยู่ในปัจจุบัน การทำให้คนหายไปจึงเป็นวิธีการในการหลบเลี่ยงการถูกลงโทษ เพราะผู้กระทำเชื่อว่าญาติจะไม่สามารถดำเนินคดีตามกฎหมายได้ หากไม่พบศพของผู้สูญหาย เมื่อหาศพไม่พบ ก็ไม่มีการก่ออาชญากรรม และไม่มีใครต้องรับผิดชอบ

ภาพจาก Amnesty International

³ Tyrell Hraberkorn, *In the Plain Sight: Impunity and Human Rights in Thailand*, The University of Wisconsin Press, 2018.

⁴ Marguerite Feitlowitz, *A Lexicon of Terror: Argentina and the Legacies of Torture* (Oxford University Press, 1998),57.

เตสแอาเรซิโด (desaparecido) จึงเป็นที่มาของคำว่า “**บังคับบุคคลสูญหาย**” หรือภาษาอังกฤษ คือ enforced disappearance ซึ่งเป็นคำที่สหประชาชาติใช้ในการร่างอนุสัญญาระหว่างประเทศเพื่อยุติอาชญากรรมร้ายแรงนี้ ในบรรดาอนุสัญญาด้านสิทธิมนุษยชน ของสหประชาชาติ อนุสัญญาว่าด้วยการบังคับบุคคลสูญหาย ถือเป็นอนุสัญญาที่ใช้เวลาร่างนานที่สุด แต่มีสมาชิกสหประชาชาติรับรองร่างจนมีผลบังคับใช้เร็วที่สุดเมื่อเทียบกับอนุสัญญาระหว่างประเทศฉบับอื่น ๆ

ตามนิยามของสหประชาชาติ “การบังคับสูญหาย”⁵ หมายถึง การจับกุม กักขัง ลักพาตัว หรือการกระทำในรูปแบบใด ๆ ก็ตาม ที่เป็นการลิดรอนเสรีภาพโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือบุคคลหรือกลุ่มบุคคลซึ่งดำเนินการโดยได้รับการอนุญาต การสนับสนุนหรือการยอมรับโดยปริยายของรัฐ ตามมาด้วยการปฏิเสธที่จะยอมรับว่าได้มีการลิดรอนเสรีภาพ หรือการปกปิดชะตากรรมหรือที่อยู่ของบุคคลที่หายสาบสูญ ซึ่งส่งผลให้บุคคลดังกล่าวตกอยู่ภายนอกการคุ้มครองของกฎหมาย

การอุ้มฆ่า อุ้มหาย หรือการบังคับสูญหาย (enforced disappearance) จึงเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ร้ายแรงที่สุดโดยรัฐที่เกิดขึ้นมายาวนาน ในหลายประเทศทั่วโลก การบังคับสูญหาย เป็นวิธีการที่เจ้าหน้าที่รัฐบางคนใช้เป็นวิธีในการกำจัดคนที่เห็นต่าง เป็นเทคนิควิธีในการกำจัดศัตรูทางการเมืองและสร้างความสะพรึงกลัวต่อสังคมอย่างเป็นระบบ⁶

⁵ http://www.rlpd.go.th/rlpdnew/images/rlpd_1/International_HR/2557/CED.pdf

⁶ การใช้ความรุนแรงอย่างเป็นระบบ (systematically violence) ถูกนำมาใช้บรรยายลักษณะของอาชญากรรมที่ร้ายแรงประเภทต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ อาชญากรรมที่จะถูกเรียกว่าเป็น ความรุนแรงอย่างเป็นระบบ มีองค์ประกอบดังนี้ (1) เป็นอาชญากรรมที่กระทำต่อเหยื่อจำนวนมากในคราวเดียวกัน ทั้งนี้จะกินอาณาบริเวณกว้างขวางหรือเกิดขึ้นในพื้นที่จำกัดพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งก็ได้ (2) เป็นการกระทำตามคำสั่งหรือนโยบายของรัฐใดรัฐหนึ่งหรือองค์กรใดองค์กรหนึ่ง โดยทั่วไปอาชญากรรมลักษณะนี้จะเรียกว่าเป็น “อาชญากรรมต่อมนุษยชาติ” อาทิเช่น การสังหารหมู่ การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ (genocide) เป็นต้น ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน ประมวลศัพท์สิทธิมนุษยชน

ตามกฎหมายสากลเมื่อการบังคับสูญหายได้กระทำอย่างเป็นระบบหรือกระทำอย่างกว้างขวางโดยนโยบายของรัฐที่กระทำต่อประชาชน ไม่ใช่การอุ้มหายเพียง 1-2 กรณี การกระทำดังกล่าวจะถูกระบุว่าเป็นอาชญากรรมต่อมนุษยชาติ หรือ crime against humanity ซึ่งจะไม่มีอายุความเพราะถือเป็นหลักการของธรรมนูญกรุงโรม (Rome Statute) เรื่องศาลอาญาระหว่างประเทศ (International Criminal Court) ที่กำหนดว่าความผิดที่เป็นอาชญากรรมต่อมนุษยชาติจะไม่มีอายุความ และเมื่อเป็นอาชญากรรมต่อมวลมนุษยชาติแล้วจะอยู่ในอำนาจของศาลอาญาระหว่างประเทศ (International Criminal Court-ICC)⁷

⁷ ปกป้อง ศรีสันทิต, อุ้มหาย: ไม่มีศพ ไม่มีกฎหมาย ไม่มีควมรับผิดชอบ, <https://www.the101.world/pokpong-srisanit-and-enforced-disappearance/> 19 มิถุนายน 2563.

“ศาลอาญาระหว่างประเทศ” (International Criminal Court : ICC) มีสถานะเป็นองค์การระหว่างประเทศ (International Organization) ที่เกิดขึ้นโดยธรรมนูญกรุงโรมว่าด้วยศาลอาญาระหว่างประเทศ (Rome Statute of the International Criminal Court) ธรรมนูญนี้ได้รับความเห็นชอบจากรัฐต่าง ๆ ณ การประชุมทางการทูตที่กรุงโรม ประเทศอิตาลี เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม 2541 และมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 1 กรกฎาคม 2545 โดยมีเจตนารมณ์เพื่อที่จะนำตัวผู้กระทำความผิดทางอาญาระหว่างประเทศมาลงโทษ (end impunity) ด้วยความร่วมมือกันของประชาคมระหว่างประเทศ

ภาวะไร้ประชาธิปไตย ความขัดแย้ง การละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยรัฐ และการบังคับบุคคลให้สูญหาย กับวัฒนธรรมไร้ขบถในการรับผิดชอบ

ประเทศไทยมีประวัติศาสตร์การใช้ความรุนแรงโดยรัฐเพื่อปราบปรามผู้เห็นต่าง ภายใต้การปกครองแบบเผด็จการเบ็ดเสร็จเป็นเวลาหลายทศวรรษ การบังคับบุคคลให้สูญหายเกิดขึ้นในบริบทเหล่านี้ และเป็นประเด็นที่ไม่อาจพิจารณาแยกจากบริบทการเมืองที่ไม่เป็นประชาธิปไตย และเต็มไปด้วยการใช้ความรุนแรง นับแต่ทศวรรษ 2490 เป็นอย่างน้อย ทั้งนี้การบังคับบุคคลให้สูญหายเกิดขึ้นพร้อมกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนร้ายแรงในรูปแบบอื่น ๆ ตัวอย่างเช่น การสังหารนอกกระบวนการกฎหมาย (extra judicial killing) การควบคุมตัวโดยพลการ (arbitrary detention) การทรมาน (torture) หรือการข่มขู่และคุกคามโดยการใช้กฎหมาย (judicial harassment)

การบังคับบุคคลให้สูญหาย กับวัฒนธรรมไร้ขบถในการรับผิดชอบ

การบังคับบุคคลสูญหายเกิดขึ้นภายใต้แนวคิดของเจ้าหน้าที่บางคนที่ว่า “ปัญหาจะหายไปหากคนบางคนถูกทำให้หายไป” ซึ่งเป็นแนวคิดของผู้มีอำนาจที่ใช้กำจัดผู้ต่อต้าน หรือผู้เห็นต่างโดยใช้วิธีการนอกกฎหมาย และไม่ใส่ใจต่อหลักนิติธรรม ประกอบกับระบบยุติธรรมทางอาญาของไทยที่อ่อนแอ

และมักถูกแทรกแซงทางการเมือง (ทั้งหน่วยงานตำรวจ กรมสอบสวนคดีพิเศษ อัยการและศาล) การขาดเจตจำนงทางการเมือง (political will) รวมถึงระบบกฎหมายไทยที่ให้ภูมิคุ้มกัน (immunity) แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐที่ก่ออาชญากรรมร้ายแรงเหล่านี้ไม่ต้องรับผิดชอบหรือรับผิดชอบต่อการกระทำของตนหากอ้างความสุจริต ความคุ้มกันที่ดำเนินมาหลายทศวรรษเป็นเหตุให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงและฝ่ายปกครองบางคนเข้าใจว่า ตนเองจะไม่ต้องรับผิดชอบจากการทำผิดกฎหมาย หรือมีโอกาสถูกลงโทษน้อยมากเป็นสาเหตุให้เจ้าหน้าที่บางรายเลือกใช้วิธีการนอกกฎหมายได้ตามอำเภอใจ เพื่อปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาลหรือเพื่อแก้ไขข้อพิพาทส่วนบุคคล ส่งผลให้การบังคับบุคคลให้สูญหาย รวมทั้งการสังหารนอกกระบวนการกฎหมาย (extra judicial killing) การควบคุมตัวโดยพลการ (arbitrary detention) การทรมาน (torture) และการข่มขู่และคุกคาม กลายเป็นวิธีการนอกกฎหมายที่ชอบธรรมและจำเป็น รวมทั้งเหมาะสมสำหรับเจ้าหน้าที่รัฐบางคนในการควบคุมปราบปรามผู้เห็นต่าง

ในประเทศไทย เรื่องราวการบังคับสูญหายถูกบันทึกไว้ตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2490 บุคคลกลุ่มแรกที่ถูกอุ้มหายที่ถูกบันทึกไว้ คือ **เตียง ศิริขันธ์** เตียงเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากจังหวัดสกลนคร เป็นแนวร่วมกับปรีดี พนมยงค์ และเป็นสมาชิกขบวนการเสรีไทย ต่อมาในปี 2479 สส. **พร มะลิทอง** นักการเมืองฝ่ายค้านสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ถูกลักพาตัวไปเมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2479 ซึ่ง ชิต วิภาสธวัช นักข่าวอาวุโสเขียนบันทึกไว้ว่า สส. พร ถูกควบคุมตัวที่กรุงเทพฯ จนเสียชีวิต และมีการนำศพของเขาไปโยนทิ้ง

เตียง ศิริขันธ์ (ภาพจาก <https://www.the101.world/tiang-sirikun/>)

ในแม่น้ำเจ้าพระยาพร้อมกับรถยนต์ของเขา⁸ ในปีเดียวกันนั้น **หะยีสุหลง อับดุลกาเดร์ อับโตะมีนา** ก็ได้หายตัวไป ในกรณีนี้มีการกล่าวหาว่าตำรวจจากจังหวัดสงขลานำตัวเขาไปถ่วงน้ำที่ทะเลสาบสงขลาพร้อมกับบุตรชายคนโต และผู้ติดตามอีกสองคน

จะเห็นได้ว่าการบังคับสูญหายหรือการอุ้มหายโดยรัฐมักเกิดจากการใช้อิทธิพลของเจ้าหน้าที่รัฐบางคนในการกำจัดคนที่เห็นต่าง หรือคนที่คิดว่าเป็นศัตรู หรือเป็นอุปสรรคต่อการทำงานของพวกตน นอกจากนี้รัฐบาลบางยุคสมัยยังมีนโยบายกำจัดผู้ที่ไม่เห็นต่าง หรือผู้ที่มีอุดมการณ์แตกต่างจากตนเองโดยใช้การปราบปรามด้วยความรุนแรงจนทำให้มีผู้สูญหายจำนวนมาก หากวิเคราะห์จะเห็นได้ว่ามีนโยบายบางประการของรัฐที่ทำให้เกิดการสูญหายของบุคคล เช่น

1) นโยบายการปราบปรามพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.)

ในช่วงทศวรรษ 2490 และ 2500 จิตร ภูมิศักดิ์ ปัญญาชนฝ่ายซ้าย ซึ่งเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) ในปี 2508 ได้ถูกยิงเสียชีวิตที่จังหวัดสกลนครเมื่อปี 2509 บริเวณริมถนน⁹ บรรยากาศการปราบปรามผู้ต้องสงสัยว่าเป็นคอมมิวนิสต์ดำเนินต่อไปจนถึงทศวรรษ 2510 มีการปราบปรามชาวบ้านและผู้ซึ่งเชื่อว่าเป็นผู้เคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) เป็นเวลาหลายปีก่อนจะเกิด “เหตุการณ์ถ้ำแดง” ซึ่งเป็นการสังหารหมู่ประชาชนที่จังหวัดพัทลุงในภาคใต้ตอนบนของไทย เริ่มตั้งแต่วันที่ 1 สิงหาคม 2515 จากการสัมภาษณ์และการวิเคราะห์รายงานข่าวในช่วงทศวรรษ 2510 ไทเรล ฮาเบอร์คอน (Tyrell Haberkorn) ศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษา และวัฒนธรรมเอเชียที่มหาวิทยาลัยวิสคอนซิน เมดิสัน

⁸ ชิต วิภาสธวัช, *เผ่าสารภาพ*, สำนักพิมพ์แพรวพินทยา พงศนคร 2503, หน้า 335-388.

⁹ Baker, C, Baker, C.J., and Phongpaichit, *A History of Thailand*, Cambridge University Press, Cambridge, 2552, 297

(University of Wisconsin-Madison) สหรัฐอเมริกา พบว่าการละเมิดสิทธิมนุษยชนเช่นนี้เกิดขึ้นจริง¹⁰ ในปี 2514 จอมพลประภาส จารุเสถียร นายกรัฐมนตรี ประกาศว่าจะกำจัดคอมมิวนิสต์ และลัทธิคอมมิวนิสต์ให้หมดสิ้นไปจากประเทศไทย อาสาสมัครป้องกันภัยหมู่บ้านที่พัทลุงคนหนึ่งอ้างคำสั่งดังกล่าวและทำให้ดูเหมือนมีการเคลื่อนไหวของมวลชนคอมมิวนิสต์ในพื้นที่ มีชาวบ้านบางส่วนถูกเชิญมาให้การว่ามีเพื่อนบ้านและผู้ร่วมงานคนไหนบ้างที่เป็นคอมมิวนิสต์ ในเวลาเดียวกันได้มีการปราบปรามอย่างกว้างขวางนำไปสู่การจับกุมชาวบ้านจำนวนมาก ชาวบ้านเหล่านั้นถูกกล่าวหาว่าวางแผนหรือก่ออาชญากรรมต่อรัฐไทย มีการสอบปากคำและมักพบมีการทรมาน ผู้ถูกควบคุมตัวบางคนได้ถูกจับตัวไว้ในถังน้ำมัน เอน้ำมันเทใส่และเผาทั้งเป็น เจ้าหน้าที่ความมั่นคงปฏิเสธว่าไม่มีการควบคุมตัว และมีการทำลายหลักฐานเกี่ยวกับผู้ถูกควบคุมตัว ชาวบ้านบริเวณนั้นประมาณการว่ามีผู้ถูกสังหารด้วยวิธีการเช่นนี้ราว 3,000 คน โดยเฉพาะที่จังหวัดพัทลุง¹¹

¹⁰ ข้อมูลส่วนนี้สรุปจากงานเขียนของ Haberkorn, Tyrell, ที่กำลังตีพิมพ์ในปี 2555, “Getting Away with Murder: State Violence and Impunity in Phatthalung,” in *State Violence and Transition in East and Southeast Asia*, Edited by Sung Chull Kim and Narayan Ganesan. Lexington: University Press of Kentucky

¹¹ เรื่องเดียวกัน, อ้างแล้ว.

ช่วงการปราบปรามพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) มีการจับกุม ควบคุมตัว และสังหารบุคคลซึ่งกระทำกันอย่างพลการ คนที่พยายามเรียกร้องความยุติธรรมและเปิดโปงต่อสาธารณชนก็จะถูกข่มขู่คุกคามอย่างหนัก อย่างไรก็ตาม การรณรงค์ของพวกเขาเป็นเหตุให้รัฐบาลที่เป็นประชาธิปไตยซึ่งจัดตั้งขึ้นมาใหม่ในปี 2518

อนุสาวรีย์ถึงแดงในจังหวัดพัทลุง

เข้ามาสอบสวนเรื่องนี้และพบว่าเจ้าหน้าที่ความมั่นคงมีส่วนรับผิดชอบต่อการสังหารคนไทย 300 คน แต่ก็ไม่มีการดำเนินการด้านกฎหมาย และไม่มีการชดใช้เยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้น โดยอ้างว่ามีความจำเป็นที่จะต้องรักษาขวัญและกำลังใจของเจ้าหน้าที่ความมั่นคง สิ่งเดียวที่ชาวบ้านทำได้เพื่อรักษาความทรงจำของพวกเขา คือ การสร้างอนุสรณ์สถาน “ถึงแดง” ไว้เพื่อรำลึกถึงอาชญากรรมร้ายแรงนี้

2) การปราบปรามประชาชนที่ต่อต้านรัฐโดยการใช้ความรุนแรง

นโยบายสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้เกิดการบังคับสูญหาย คือ การใช้ความรุนแรงปราบปรามประชาชนที่ต่อต้านรัฐ หรือต่อต้านการสืบทอดอำนาจของรัฐ ตัวอย่างกรณีหลังเหตุการณ์ตุลา 2516 ซึ่งปูทางไปสู่ระบอบประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน บรรดาชาวนาได้ร่วมกันจัดตั้ง “สหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย (สชท.)” ขึ้นโดยมีคำขวัญว่า “ที่ดิน

ต้องเป็นของผู้ถือคั่นไถ”¹² จากการรณรงค์ของพวกเขา เป็นเหตุให้มีการนำพระราชบัญญัติควบคุมการเช่านามาใช้ในปี 2517 อย่างไรก็ตาม ในช่วงที่ชาวนาเรียกร้องให้มีการบังคับใช้กฎหมาย พวกเขาก็ตกเป็นเป้าทำร้ายของรัฐ ซึ่งใช้วิธีสังหารบุคคลอย่างมียุทธศาสตร์เพื่อสร้างความหวาดกลัว

ในปี 2518 ผู้นำ *สมาพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย* สามคนในจังหวัดเชียงใหม่หายตัวไป ในขณะที่อีกสองคนสูญหายที่จังหวัดลำปางในปี 2519¹³ ไทเรล ฮาเบอร์คอน¹⁴ พบว่า ระหว่างเดือนมีนาคม 2517 – กันยายน 2522 มีผู้นำชาวนา 33 คนที่ถูกสังหาร แปรคนได้รับบาดเจ็บสาหัส และหายตัวไปห้าคน โดยหลายคนเชื่อว่าผู้ที่รับผิดชอบต่อการสังหารผู้นำชาวนาได้แก่กลุ่มนอพล ซึ่งเป็นกลุ่มฝ่ายขวาที่ได้รับการหนุนหลังจากรัฐบาลสมัยนั้น อย่างไรก็ตามที่ผ่านมาไม่มีสืบสวนสอบสวน ไม่มีการฟ้องร้องดำเนินคดี ทำให้เกิดการลอยนวลผู้กระทำผิดอันเป็นผลมาจากหลักนิติธรรมที่อ่อนแอในประเทศไทย และส่งผลมาจนถึงปัจจุบันทำให้เจ้าหน้าที่ความมั่นคงบางส่วนเห็นว่าการใช้ความรุนแรงต่อพลเรือนเป็นวิธีการปราบปรามที่ชอบธรรม

3) การปราบปรามประชาชนกรณีพฤษภาคม 2535 และการหายตัวไปของทง โปธิ์อ่าน ผู้นำแรงงาน

ภายหลังเกิดรัฐประหาร นำโดยพลเอกสุนทร คงสมพงษ์ ผู้บัญชาการทหารสูงสุด ในฐานะหัวหน้าคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2534 ทง โปธิ์อ่าน วุฒิสมาชิกสายแรงงาน ประธานสภาองค์การลูกจ้างสภาแรงงานแห่งประเทศไทย และรองประธาน

¹² <https://www.komchadluek.net/news/scoop/400575>

¹³ Tyrell Haberkorn, *Revolution Interrupted: Farmers, Students, Law, and Violence in Northern Thailand* (Madison: University of Wisconsin Press, 2011) page 159-63.

¹⁴ Haberkorn, T., “An Unfinished Past: Assassination and the 1974 Land Rent Control Act in Northern Thailand”, *Critical Asian Studies*, 41:1 (2552), 003-035, Routledge

สมาพันธ์แรงงานเสรีระหว่างประเทศ ภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ได้หายตัวไป โดยก่อนหายตัวไป ทนงได้รณรงค์ต่อต้านความพยายามของรัฐบาลทหารที่จะยุบสหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจ¹⁵ ทนงได้รับโทรศัพท์ข่มขู่หลายครั้งเขาจึงบอกเพื่อนร่วมงานว่ากำลังถูกติดตาม และยังได้รับคำสั่งจากกระทรวงมหาดไทยไม่ให้ไปเข้าประชุมประจำปีขององค์การแรงงานโลกที่ นครเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เพื่อนร่วมงานเห็นเขาครั้งสุดท้ายตอนออกจากสำนักงานเมื่อเย็นวันที่ 19 มิถุนายน 2534 เช้าวันต่อมา มีผู้พบรถของเขาจอดอยู่ในตำแหน่งที่ผิดปกติ บริเวณมุมถนนหน้าสำนักงาน หลังจากนั้นไม่มีผู้พบเห็นทนงอีกเลย โดยต่อมา รัฐบาล รสช. ปฏิเสธว่าไม่เกี่ยวข้องกับการหายตัวไปของเขา

ทนง โพธิ์อ่าน ผู้นำสหภาพแรงงาน (ภาพจากอินเทอร์เน็ต)

หนึ่งปีหลังการหายตัวไปของทนง โพธิ์อ่าน มีการประท้วงต่อต้านคณะ รสช. ที่กรุงเทพฯ หลังจากมีการแต่งตั้งให้พลเอกสุจินดา คราประยูร ผู้นำการทำรัฐประหารในเดือนกุมภาพันธ์ 2534 เป็นนายกรัฐมนตรีเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2535 การประท้วงเรียกร้องประชาธิปไตยได้ขยายตัวเพิ่มขึ้น

¹⁵ Bangkok Post, *Tanong Mystery*, 21 November 2001.

หลังการเจรจาระหว่างพรรครัฐบาลกับพรรคฝ่ายค้านที่ล้มเหลวในวันที่ 17 พฤษภาคม ทำให้เกิดการเดินขบวนต่อต้านครั้งใหญ่ และกองกำลังฝ่ายความมั่นคงได้ใช้นโยบายปราบปรามด้วยความรุนแรงจนเกินกว่าเหตุ หน่วยงานสิทธิมนุษยชนระดับประเทศและระหว่างประเทศในไทยได้เก็บข้อมูลการสังหารโดยพลการ การใช้กำลังอาวุธหนักโดยไม่จำเป็น และมีสัดส่วนไม่เหมาะสม มีการละเมิดความเป็นกลางด้านการแพทย์ และการเคลื่อนย้ายศพโดยไม่มี การไต่สวน การตายหรือการชันสูตร¹⁶ มีรายงานอย่างเป็นทางการว่ามีผู้เสียชีวิต 56 คน ได้รับบาดเจ็บ 696 คน และหายตัวไป 175 คน แต่ตัวเลขอย่างไม่เป็นทางการ สูงกว่านั้นมาก¹⁷

ไม่มีพยานหลักฐานว่าผู้ที่หายตัวไปถูกนำตัวไปคุมขังในที่ใด แต่มีพยานบอกเล่าว่าเจ้าหน้าที่นำศพกองกันไว้ใส่รถบรรทุกและนำไปทิ้งในที่ลับ และแม้จะมีข่าวลือและมีข้อมูลที่เชื่อถือได้ โดยมีภาพผู้เสียชีวิตบางคนปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์ แต่ญาติกลับไม่พบศพ ปัจจุบันแม้เหตุการณ์ผ่านไปแล้ว 30 ปี ก็ยังไม่มีผู้ใดสามารถระบุตำแหน่งศพของผู้ที่สูญหายในช่วงการปราบปรามได้ การที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าศพอยู่ที่ใด และไม่มีผู้ที่ต้องรับผิดชอบต่อการเสียชีวิต เป็นผลมาจากความพยายามของรัฐบาลและบุคคลต่าง ๆ ที่พยายามปกปิดความจริง

เรื่องนี้คณะทำงานว่าด้วยการบังคับบุคคลให้สูญหายและการสูญหายโดยไม่สมัครใจแห่งสหประชาชาติ (UN Working on Enforced or Involuntary Disappearance – UN WGEID) ได้รับเรื่องร้องเรียนกรณีการบังคับบุคคลให้สูญหายจากเหตุการณ์พฤษภาคม 2535 จำนวน 31 กรณีที่เกิดขึ้นในช่วง

¹⁶ แอมเนสตี้ อินเตอร์เนชั่นแนล, *The Massacre in Bangkok*, กันยายน 2535 และ Physicians for Human Rights and Asia Watch, *Bloody May: Excessive Use of Lethal Force in Bangkok: The events of May 17-20, 1992*, ตุลาคม 2535

¹⁷ แอมเนสตี้ อินเตอร์เนชั่นแนล, *The Massacre in Bangkok*, กันยายน ๒๕๓๕.

การปราบปรามที่รุนแรงของกองกำลังฝ่ายความมั่นคง¹⁸ สำหรับการดำเนินการสอบสวนในประเทศ มีการสอบสวนหลายครั้งโดยหน่วยงานของรัฐบาล รัฐสภา และองค์กรเอกชนด้านสิทธิมนุษยชน และมีการเยียวยาทางการเงินแก่ครอบครัว อย่างไรก็ตามไม่มีรายงานอย่างเป็นทางการที่ระบุถึงจำนวนตัวเลขผู้ถูกบังคับสูญหายที่แท้จริง และไม่มีการตรวจสอบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการสูญหายของประชาชนจากเหตุการณ์ดังกล่าว อีกทั้งต่อมาก่อนที่รัฐบาลพลเอกสุจินดาจะลาออกได้มีการออกพระราชกำหนดนิรโทษกรรม ทำให้ไม่มีการสืบสวนสอบสวนหรือดำเนินคดีกับหน่วยงานความมั่นคงที่ทำการปราบปรามประชาชน

4) นโยบายต่อต้านการก่อความไม่สงบด้วยกำลังทหารในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้เริ่มปะทุขึ้นเมื่อราวปี 2545 หลังมีการเปลี่ยนนโยบายการบริหารงานภาคใต้ โดยยุบหน่วยงานบริหารพิเศษในจังหวัดชายแดนภาคใต้¹⁹ และเพิ่มบทบาทด้านความมั่นคงของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ โดยสถานการณ์ทวีความรุนแรงมากขึ้นหลังเหตุการณ์ปล้นปืนกองพันพัฒนาที่ 4 ค่ายกรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า ค่ายปิเหล็ง จังหวัดนราธิวาส เมื่อวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2547 หลังจากนั้นมีการปราบปรามและตอบโต้โดยฝ่ายขบวนการต่อต้านรัฐ ทำให้คนไทยพุทธซึ่งถือเป็นกลุ่มประชากรบางในพื้นที่ตกเป็นเป้าหมายการโจมตีมากขึ้น ทำให้รัฐบาลขณะนั้นได้ตอบโต้ด้วยการใช้กำลังทหารและตำรวจ มีการประท้วงและการต่อต้านรัฐในรูปแบบต่าง ๆ รวมถึงมีการใช้ความรุนแรง ซึ่งในหลายกรณีมีการใช้

¹⁸ คณะทำงานว่าด้วยการบังคับบุคคลให้สูญหายและการสูญหายโดยไม่สมัครใจขององค์การสหประชาชาติ (UN Working Group on Enforced and Involuntary Disappearances), E/CN.4/2545/79, 18 มกราคม 2545

¹⁹ ปี 2545 มีคำสั่งยุบศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) และ กองกำลังบัญชาการผสม พลเรือนตำรวจทหารที่ 43 (พตท. 43) โดยให้หน่วยงานปกติปฏิบัติหน้าที่แทน (http://www.sbpac.go.th/?page_id=6568)

กำลังปราบปราม ทำให้เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนร้ายแรง เช่น กรณีสังหารประชาชนในมัสยิดกรือเซะ จังหวัดปัตตานี หรือกรณีการสังหารเยาวชนทีมรักฟุตบอล 19 คน ที่อำเภอสะบ้าย้อย เมื่อวันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2547 รวมถึงการสลายการชุมนุมที่อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2547 จนทำให้มีผู้เสียชีวิตทั้งสิ้น 85 ราย และมีผู้บาดเจ็บ พิการจำนวนมาก รวมถึงมีบุคคลสูญหาย 7 ราย²⁰

นโยบายการต่อต้านการก่อความไม่สงบด้วยกำลังทหารในภาคใต้ เป็นนโยบายของหลายรัฐบาลติดต่อกัน เริ่มตั้งแต่ปี 2544 ภายใต้รัฐบาลทักษิณ ชินวัตร และต่อมาอีกหลายรัฐบาล ทำให้เกิดการเสียชีวิตและการสูญหายของประชาชนจำนวนมาก ในส่วนการบังคับสูญหายในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (จชต.) พบว่ามีผู้สูญหายที่ถูกบันทึกทั้งสิ้น 33 ราย โดยทั้งหมดเป็นชายชาวมุสลิมเชื้อสายมลายู โดยการสูญหายของบุคคลเกิดขึ้นที่จังหวัดยะลา 16 คน จังหวัดนราธิวาส 11 คน และจังหวัดปัตตานี 6 คน จำนวนการสูญหายของบุคคลในภาคใต้เพิ่มสูงสุดในปี 2547 (7 คน), 2548 (7 คน) และ 2550 (8 คน) ก่อนการเพิ่มขึ้นของการสูญหายของบุคคลทั้งสองช่วงเวลาดังกล่าว มักจะมีการนำนโยบายการต่อต้านการก่อความไม่สงบมาใช้²¹ ซึ่งการดำเนินตามนโยบายนี้เมื่อผนวกกับการใช้ความรุนแรง และการคุกคามจากกลุ่มแบ่งแยกดินแดน ทำให้พลเรือนตกอยู่ในความหวาดกลัว พบปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชน การจับกุมข่มขู่ตามอำเภอใจ การทรมาน วิสามัญฆาตกรรม และการบังคับสูญหาย เกิดขึ้นได้ทั่วไปในจังหวัดชายแดนภาคใต้

²⁰ <https://prachatai.com/journal/2004/12/2006>

²¹ การบังคับสูญหายในประเทศไทย, อ้างแล้ว หน้า 35.

แม่คนหายในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ภาพโดย พรทิพย์ โม่งใหญ่)

ในเรื่องการเข้าถึงความยุติธรรม เนื่องจากกฎหมายความมั่นคงที่บังคับใช้ในจังหวัดชายแดนภาคใต้²² กำหนดข้อยกเว้นให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงไม่ต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์คุ้มครองสิทธิในแง่การควบคุมตัวบุคคล ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการเพิ่มขึ้นของจำนวนการบังคับบุคคลให้สูญหายในจังหวัดชายแดนภาคใต้

5) นโยบายการปราบปรามยาเสพติด หรือนโยบายสงครามยาเสพติด

นโยบายอีกประการของรัฐบาล ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการเพิ่มขึ้นของการสูญหายของบุคคล ได้แก่ นโยบายปราบปรามยาเสพติด ที่เริ่มต้นสมัยนายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร เมื่อปี 2546 และสืบเนื่องต่อมาอีกหลายรัฐบาล นโยบายดังกล่าวส่งผลกระทบอย่างยาวนานต่อการบังคับบุคคลให้สูญหายและ

²² พระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พ.ศ. 2457 และ พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548.

การสังหารนอกกระบวนการกฎหมาย (extra Judicial killing) โดยแนวคิดของนโยบายนี้คือ “ตาต่อตา ฟันต่อฟัน” และให้ถือว่าผู้ที่มีประวัติเกี่ยวข้องกับยาเสพติดเป็น “ภัยต่อความมั่นคงของประเทศ” ซึ่งจะต้องถูกปฏิบัติด้วยวิธีการเด็ดขาดและรุนแรง²³ ทั้งนี้พบว่าในช่วงการประกาศสงครามยาเสพติดในระยะแรก (1 กุมภาพันธ์ – 30 เมษายน 2546) มีผู้ถูกสังหาร 2,873 คน และพบว่า มีเพียง 1,187 กรณีที่การเสียชีวิตมีหลักฐานว่าบุคคลดังกล่าวเกี่ยวข้องกับยาเสพติด²⁴ ในส่วนการสูญหายของบุคคลมีการร้องเรียนของญาติผู้ถูกบังคับบุคคลให้สูญหายอย่างน้อย 10 กรณี ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวอีสาน นอกจากนี้ในระหว่างเดือนพฤษภาคม ถึง ธันวาคม 2546 มีรายงานการบังคับสูญหายของกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ในจังหวัดภาคเหนือของไทยถูกจับกุม ถูกควบคุมตัว และมีรายงานการทรมานและการบังคับสูญหายเนื่องจากชนชาติพันธุ์กลุ่มน้อยได้รับผลกระทบจากอคติความเชื่อแบบเหมารวม พวกเขาถูกกล่าวหาว่าเกี่ยวข้องกับยาเสพติด²⁵ เนื่องจากช่วงเวลานั้นยังมีการขนส่งยาเสพติดข้ามพรมแดนไทย-เมียนมาจากบริเวณที่เป็นรัฐ “ว่าง”

²³ โปรตดู คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 29/2546 ลงวันที่ 28 มกราคม 2546 เรื่อง การต่อสู้เพื่อเอาชนะยาเสพติด

²⁴ <https://www.posttoday.com/politic/report/352341>

²⁵ อังถึงในฮิวแมนไรต์วอตช์, *Not Enough Graves: The War on Drugs, HIV/AIDs, and Violations of Human Rights*, มิถุนายน 2547

หญิงลาหู่ซึ่งสามีกถูกบังคับสูญหาย: ภาพ ประชาไท
(<https://prachatai.com/journal/2015/12/63153>)

ทั้งนี้ การเก็บข้อมูลการบังคับบุคคลให้สูญหายที่เกี่ยวกับการใช้ยาเสพติด เป็นสิ่งที่ทำได้ยาก เนื่องจากครอบครัวมักมีความหวาดกลัวอย่างมากเพราะ รัฐบาลต่อ ๆ มากี่ยังมีนโยบายปราบปรามยาเสพติดอย่างรุนแรงจึงไม่มีใครได้ ทราบจำนวนการสูญหายที่แท้จริงของผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าเกี่ยวข้องกับยาเสพติด²⁶

6) การบังคับสูญหายนักปกป้องสิทธิมนุษยชน

มีนักปกป้องสิทธิมนุษยชน และนักปกป้องสิทธิชุมชนหลายคน ที่ ถูกบังคับให้สูญหาย หนึ่งในนั้นมีกรณีที่สมควรกล่าวถึง คือ การหายตัวไปของ **บิลลี่ หรือ พอลเจี๊ยะ รักจงเจริญ** บิลลี่ เป็นหลานชายของปู่คออี้ ผู้นำทางจิตวิญญาณ ของกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ บ้านบางกลอยบน บนผืนป่าแก่งกระจาน หรือ ที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “ใจแผ่นดิน” บิลลี่ เป็นหนึ่งในพยานคนสำคัญในคดีที่ ชาวบ้านบางกลอย อำเภอกำแพงกระจาน จังหวัดเพชรบุรี ยื่นฟ้องกรมอุทยาน แห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช ในคดีที่เจ้าหน้าที่นำกำลังเข้าไปรื้อทำลายเผา บ้านเรือน และทรัพย์สินของชาวบ้านหลายครอบครัว เพื่อขับไล่ให้ชาวบ้าน

²⁶ การบังคับสูญหายในประเทศไทย, เรื่องเดียวกัน, อ้างแล้ว

อพยพออกจาก “ใจแผ่นดิน” เนื่องจากบิลลี่เป็นคนที่มีหนังสือไทย สามารถสื่อสารภาษาไทยได้อย่างชัดเจน และเป็นทีี่ไว้วางใจของชาวบ้านที่นั่น เขาจึงทำหน้าที่เป็นล่ามให้ทนายความ และเป็นผู้ช่วยเหลือชาวบ้านในการต่อสู้เพื่อสิทธิชุมชนของชาวปกากะญอ บิลลี่ ถูกเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน จับกุมและควบคุมตัวระหว่างนำน้ำผึ้งป่าออกจากพื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน เมื่อวันที่ 17 เมษายน 2557 โดยเขาถูกกล่าวหาว่านำน้ำผึ้งป่าออกมาโดยไม่ได้รับอนุญาต แต่ต่อมาเจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมตัวอ้างว่าได้ปล่อยตัวบิลลี่พร้อมรถจักรยานยนต์ และน้ำผึ้งของกลางไปโดยไม่ได้ดำเนินคดี

พัฒนา พงกษาพรรณ ภรรยา พอลละจี หรือ บิลลี่ รักจงเจริญ แกนนำกะเหรี่ยงปกากะญอ บ้านบางกลอย อำเภอแก่งกระจาน ยืนข้างรูปของบิลลี่ ในงานรำลึกถึงการหายตัวไปของบิลลี่ ที่กรุงเทพฯ วันที่ 16 กันยายน 2562 (ภาพเอเอฟพี)

หลังบิลลี่หายตัวไป มีोनอ หรือพัฒนา พงกษาพรรณ ภรรยาของบิลลี่ ได้ออกมาเรียกร้องให้รัฐบาลตามหาตัวบิลลี่ เมื่อวันที่ 24 เมษายน 2557

มีนอน ได้ไปยื่นคำร้องต่อศาลจังหวัดเพชรบุรีให้ไต่สวน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 90 และมีคำสั่งให้นายชัยวัฒน์ ลิ่มลิขิตอักษร หัวหน้าอุทยานแห่งชาติแก่งกระจานขณะนั้น ปล่อยตัวบิลลี่หลังจากที่บิลลี่ถูกนายชัยวัฒน์ จับกุมและควบคุมตัวพร้อมรถจักรยานยนต์ ต่อมาศาลจังหวัดเพชรบุรี ได้รับคำร้องและไต่สวนพยานทั้งสองฝ่าย โดยศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์มีคำพิพากษายกคำร้อง มีนอนได้อุทธรณ์ต่อศาลฎีกา ต่อมาเมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2558 ศาลฎีกาได้มีคำพิพากษาว่า “ข้อเท็จจริงฟังไม่ได้ว่านายชัยวัฒน์ กับพวกควบคุมตัวนายพอละจี หรือบิลลี่ไว้โดยมิชอบด้วยกฎหมาย คำร้องของครอบครัวจึงไม่มีมูล ที่ศาลล่างทั้งสองยกคำร้องของผู้ร้องนั้น ศาลฎีกาเห็นพ้องด้วยพิพากษายืน”²⁷

แม้ศาลจะยกคำร้องแต่มีนอนก็ไม่สิ้นหวัง เธอพยายามทำทุกวิถีทาง และไปทุกที่เพื่อร้องขอความเป็นธรรม เธอขอให้กรมสอบสวนคดีพิเศษรับคดีบิลลี่เป็นคดีพิเศษ ซึ่งการสอบสวนของกรมสอบสวนคดีพิเศษเต็มไปด้วยอุปสรรคจนเมื่อวันที่ 3 กันยายน 2562 กรมสอบสวนคดีพิเศษได้แถลงความคืบหน้าคดีระบุว่าพบหลักฐานสำคัญชิ้นส่วนกระดูกมนุษย์ที่อยู่ภายในถังน้ำมันในเขื่อนแก่งกระจาน ผลการตรวจสารพันธุกรรม DNA ยืนยันว่าตรงกับแม่ และยายของบิลลี่ จึงส่งสำนวนให้อัยการคดีพิเศษเพื่อฟ้องนายชัยวัฒน์ ลิ่มลิขิตอักษร อดีตหัวหน้าอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน กับพวกรวม 4 ในข้อหาร่วมกันฆ่าผู้อื่นโดยไตร่ตรองไว้ก่อน และความผิดฐานอื่น ๆ รวม 8 ข้อหา กรณีการอุ้มฆ่าบิลลี่-พอละจี รักจงเจริญ แกนนางกะเหรี่ยงบ้านโป่งลึก-บางกลอย²⁸

อย่างไรก็ดี เมื่อวันที่ 27 มกราคม 2563 อัยการคดีพิเศษมีความเห็นสั่งไม่ฟ้องนายชัยวัฒน์ ลิ่มลิขิตอักษร กับพวก เนื่องจากเห็นว่าในข้อหาร่วมกันฆ่า

²⁷ คำพิพากษา ที่ 7237/2558

²⁸ <https://news.thaipbs.or.th/content/295382>

ผู้อื่นโดยไตร่ตรองไว้ก่อน ร่วมกันหน่วงเหนี่ยวหรือกักขัง และข้อหาอื่น ๆ นั้น ยังมีพยานหลักฐานไม่เพียงพอ ปัจจุบันกรมสอบสวนคดีพิเศษ โดยอธิบดีกรมสอบสวนคดีพิเศษได้ทำความเข้าใจในประเด็นแย้งผลการส่งคดีของอัยการคดีพิเศษต่ออัยการสูงสุดเพื่อดำเนินการตามกฎหมาย

การต่อสู้ของมือนอในฐานะผู้หญิงชาติพันธุ์ ตลอด 6 ปีที่ผ่านมาเต็มไปด้วยอุปสรรคและความยากลำบาก แต่เธอไม่ได้ย่อท้อ เธอยังคงมีความหวัง และการเรียกร้องความเป็นธรรมของเธอ มิได้เพียงเฉพาะเพื่อสามีของเธอ แต่เธอขยายการต่อสู้เพื่อสิทธิชนเผ่าพื้นเมืองมิให้ถูกเอารัดเอาเปรียบ ถูกเลือกปฏิบัติ และสามารถใช้ชีวิตได้อย่างมีศักดิ์ศรีที่เท่าเทียมในฐานะประชากรของประเทศ

7) การสูญหายของนักกิจกรรมทางการเมืองที่ลี้ภัยในประเทศเพื่อนบ้าน²⁹

ภายหลังรัฐประหาร 2557 มีนักกิจกรรมการเมืองที่ต่อต้านรัฐประหาร และ คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ถูกดำเนินคดีด้วยข้อหาต่าง ๆ กัน ทำให้นักกิจกรรมหลายคนต้องลี้ภัยไปพักอาศัยในประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งต่อมาปรากฏรายงานการสูญหายและการถูกฆาตกรรมอย่างเหี้ยมโหดของบุคคลเหล่านี้ได้แก่

สุรชัย ตำนวัฒน์านุสรณ์ (สุรชัย แซ่ด่าน) **ซัชชาญ บุปผาวัลย์** (สหายภูชนะ) และ **ไกรเดช ลือเลิศ** (สหายกาสะลอง) ทั้งสามคือนักเคลื่อนไหวทางการเมืองกลุ่ม “แดงสยาม” ซึ่งเรียกร้องการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองของประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยแบบสาธารณรัฐ ภายหลังการทำรัฐประหาร 2557 ทั้งสามคนได้ลี้ภัยไปยังสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ซึ่งขณะพำนักใน สปป.ลาว ทั้ง 3 คนยังคงจัดรายการวิทยุออนไลน์วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลไทยและสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างต่อเนื่อง

²⁹ <https://freedom.ilaw.or.th/node/733> (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมในภาคผนวก)

สุรชัย และปราณี ตำนานวีชนานุสรณ์

(https://www.khaosod.co.th/around-thailand/news_2247744)

ต่อมาประมาณช่วงเดือนธันวาคม 2561 มีข่าวทั้งสามคนได้หายตัวไปจากที่พักในกรุงเวียงจันทน์ และเมื่อวันที่ 27 และ 29 ธันวาคม 2561 มีการพบศพสองศพถูกฆาตกรรมอย่างโหดเหี้ยมทารุณลอยมาริมฝั่งแม่น้ำโขง บริเวณอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม เขตประเทศไทย ซึ่งต่อมาผลการตรวจสอบดีเอ็นเอของสองศพที่พบในแม่น้ำโขงนั้นตรงกับไกรเดช ลือเลิศ และ ชัชชาญ บุปผาวลัย³⁰ ซึ่งปัจจุบันพนักงานสอบสวนได้ทำการสอบสวนเสร็จสิ้นแล้ว โดยมีพยานหลักฐานว่าการเสียชีวิตของไกรเดช และชัชชาญ เป็นการเสียชีวิตโดยถูกฆาตกรรมโดยทรมาณ หรือโดยกระทำทารุณโหดร้าย และผู้กระทำผิดได้ร่วมกันซ่อนเร้น หรือทำลายศพ อันเป็นความผิดตามกฎหมาย อย่างไรก็ตามเนื่องจากไม่ทราบว่ามีใครเป็นผู้กระทำผิด พนักงานสอบสวนจึงงดการสอบสวน

³⁰ <https://workpointtoday.com/%E0%B8%9C%E0%B8%B9%E0%B9%89%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B8%AF%E0%B8%99%E0%B8%84%E0%B8%A3%E0%B8%9E%E0%B8%99%E0%B8%A1-%E0%B8%A2%E0%B8%B7%E0%B8%99%E0%B8%A2%E0%B8%B1%E0%B8%99-2-%E0%B8%A8%E0%B8%9E/>

กรณีสุรชัย ด้านวัฒนานุสรณ์ ปราณิ ด้านวัฒนานุสรณ์ ภรรยาของสุรชัย ได้ดำเนินการแจ้งความถึงกรณีการหายสาบสูญของสุรชัยที่สถานีตำรวจภูธรท่าอุเทน จังหวัดนครพนม รวมถึงได้ร้องเรียนต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ และคณะกรรมการจัดการเรื่องราวร้องทุกข์กรณีถูกระงับทำทรมานและถูกบังคับให้หายสาบสูญ กระทั่งระงับยุติธรรม แต่จนถึงปัจจุบันคดีนี้ไม่มีความคืบหน้า โดยเจ้าหน้าที่ยืนยันว่าไม่มีการพบศพของสุรชัย และปัจจุบันยังไม่มีใครทราบที่อยู่และชะตากรรมของสุรชัย

สยาม ธีรวุฒิ ชูชีพ ชีวะสุทธิ (ลุงสนามหลวง) และ กฤษณะ ทัทไทย นักกิจกรรม นักเคลื่อนไหวทางการเมือง ซึ่งเดินทางลี้ภัยไปยังสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) หลังการทำรัฐประหาร 2557 โดยชูชีพและ กฤษณะ เป็นสมาชิกกลุ่มสหพันธ์รัฐไท และเป็นผู้จัดรายการวิทยุออนไลน์ วิกาศ์วิจารณ์รัฐบาลและสถาบันกษัตริย์อย่างต่อเนื่องโดย ขณะที่สยาม ธีรวุฒิได้เข้าศึกษาที่คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ขณะเดียวกันเขาก็ช่วยครอบครัวทำงานที่บ้านในกิจการติดตั้งเครื่องปรับอากาศไปด้วย ขณะศึกษาสยามได้เข้าร่วมกลุ่มและร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับ “กลุ่มประกายไฟ” โดยกิจกรรมของ “กลุ่มประกายไฟ” นอกเหนือจากการต่อต้านรัฐประหารแล้วยังได้ทำกิจกรรมกับกลุ่มแรงงานตามโรงงาน เพื่อให้แรงงานเข้าใจสิทธิของตนเองและสามารถเจรจาต่อรองสิทธิต่าง ๆ กับนายจ้าง รวมถึงผลักดันระบบรัฐสวัสดิการในทางการเมือง นอกจากนั้นในช่วงที่คนงานโรงงานไทรอัมพ์กำลังจะถูกเลิกจ้าง 1,900 คน กลุ่มประกายไฟก็มีบทบาทสำคัญในการร่วมต่อสู้จนเกิดการชุมนุมประท้วงยาวนานที่กระทรวงแรงงาน³¹

สยามได้เดินทางออกจากประเทศในขณะอายุ 29 ปี ภายหลังจากรัฐประหาร 2557 เพราะมีการรื้อฟื้นทุกคดีที่เกี่ยวข้องกับความผิดอาญา

³¹ <https://themomentum.co/siam-theerawut-thai-political-refugee-arrested-in-vietnam/>

มาตรา 112 ซึ่งเหตุแห่งคดีคือการแสดงละครเวทีเรื่องเจ้าสาวหมาป่า ซึ่งสร้างความไม่พอใจให้กับประชาชนบางกลุ่ม และทำให้พวกเขาถูกแจ้งความดำเนินคดีตามกฎหมายอาญา มาตรา 112 ท้ายที่สุดผู้ที่เกี่ยวข้องกับละคร เช่น ภัทรทิพย์ มั่นคง และปติวัฒน์ สาหร่ายแย้ม วัย 25 ปีถูกจับดำเนินคดีโดยศาลพิพากษาจำคุก 5 ปี แต่ทั้งสองรับสารภาพพร้อมระบุไม่ขออุทธรณ์สู้คดี จึงเหลือติดคุกคนละ 2 ปี 6 เดือน

ศรีไพร นนทริย์ นักกิจกรรมที่เคลื่อนไหวเรื่องสิทธิแรงงาน เล่าถึงบทบาทของสยาม ธีรวุฒิ ว่า

“สยามเป็นนักศึกษาคนหนึ่งที่เคยช่วยเราทำงานกลุ่มศึกษาให้กับคนงาน และเวทีแลกเปลี่ยนกรรมกรนักศึกษา สยามเป็นคนน่ารักช่วยเหลือทุกงาน เดินทางไปทุกที่มีกิจกรรมของคนงาน ไม่ว่าจะไกลหรือยากลำบากขนาดไหน ได้ทราบข่าวน้องต้องลี้ภัยแต่ก็ยังหวังว่าวันหนึ่งเราจะได้พบกัน ต่อมาทราบว่าน้องถูกจับและถูกส่งตัวมาไทย แต่ทางการไทยปฏิเสธการรับรู้อะไร ๆ ”³²

ชื่อของสยาม ชูชีพ และกฤษณะ ปรากฏเป็นข่าวเมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม 2562 หลังจาก ‘เพียงดิน รักไทย’ ผู้ลี้ภัยคนหนึ่งแพร่กระจายข่าวผ่านทางยูทูปว่า สยาม ชูชีพ ชีวะสุทธิ หรือ ลุงสนามหลวง และกฤษณะ นักจัดรายการวิทยุใต้ดินชื่อดัง พร้อมผู้ติดตามอีกคนหนึ่ง ถูกจับกุมตัวที่เวียตนาม และถูกส่งตัวกลับไทยแล้วในวันที่ 8 พฤษภาคม 2562 แต่หน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐปฏิเสธไม่ทราบเรื่อง

³² เรื่องเดียวกัน, อ้างแล้ว.

กัญญา ธีระกวี กับคำถามว่าสยามหายไปไหน
(ภาพจาก <https://www.tlhr2014.com/?p=14100>)

กัญญา ธีระกวี แม่ของสยาม เดินทางไปยังที่ต่าง ๆ เพื่อยื่นหนังสือกับหน่วยงานรัฐ เพื่อขอให้ตรวจสอบเรื่องนี้ ทั้งตำรวจและทหารต่างปฏิเสธการควบคุมตัว แต่ครอบครัวยังคงกังวลใจ เนื่องจากข่าวต้นทางระบุนานเวลาที่ชัดเจน และยังปรากฏภาพหนังสือเดินทางปลอมที่มีภาพบุคคลทั้งสามคนอย่างถูกต้อง แต่กลับไม่มีใครพบทั้งสามคนอีกเลย

นักกิจกรรมที่สูญหายในขณะลี้ภัยในต่างแดนล่าสุด คือ **วันเฉลิม สัตย์ศักดิ์สิทธิ์** วันเฉลิมเป็นนักกิจกรรมทางสังคมที่เคลื่อนไหวเพื่อความเท่าเทียมทางเพศ สุขอนามัยทางเพศและประชาธิปไตย ภายหลังจากการรัฐประหารของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) วันเฉลิมได้ตัดสินใจลี้ภัยทางการเมืองเนื่องจากปรากฏรายชื่อของตนในประกาศเรียกบุคคลเข้ารายงานตัวของ คสช. เขาจึงได้ลี้ภัยไปยังประเทศกัมพูชา และพักอาศัยอยู่ที่แม่โขงการ์เดนส์ คอนโดมิเนียม ซึ่งอยู่ห่างจากใจกลางกรุงพนมเปญเพียงประมาณ 5 กิโลเมตร

พี่สาววันเฉลิมเล่าว่า เมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2563 ช่วงเวลาประมาณ ก่อน 16.40 น. มีโอกาสได้คุยโทรศัพท์ กับน้อง และได้ยินเสียงวันเฉลิมพูดว่า “หายใจไม่ออก” ก่อนที่สายโทรศัพท์ จะตัดไปและไม่สามารถติดต่อวันเฉลิม ได้อีก เมื่อสอบถามคนใกล้ชิดจึงทราบว่า ได้มีกลุ่มชายพร้อมอาวุธ บังคับนำตัว วันเฉลิมขึ้นรถหายไป โดยมีกล้อง CCTV บริเวณหน้าที่ปักจับภาพไว้ได้

วันเฉลิม สัตย์ศักดิ์สิทธิ์ (Photo: facebook Wanchalearm Saksit)

สิตานัน สัตย์ศักดิ์สิทธิ์ พี่สาววันเฉลิม สัตย์ศักดิ์สิทธิ์ (ภาพประกอบจาก บีบีซีไทย)

หลังจากเหตุการณ์ดังกล่าว คนใกล้ชิดของครอบครัววันเฉลิมได้เปิดเผยว่า ก่อนที่วันเฉลิมจะถูกลักพาตัวไปนั้น ได้มีเจ้าหน้าที่ตำรวจได้เดินทางมาสอบถามข้อมูลจากครอบครัวของวันเฉลิมที่จังหวัดอุบลราชธานีว่าวันเฉลิมพักอาศัย

อยู่ที่ใด นอกจากนั้นก่อนหายตัวไปวันเฉลิมได้เคยส่งภาพถ่ายบุคคลที่เขาคาดว่า
จะเป็นเจ้าหน้าที่นอกเครื่องแบบไทยที่ติดตามสอดแนมเขาในประเทศกัมพูชา
ให้แก่คนใกล้ชิดอีกด้วย³³

ภายหลังวันเฉลิมถูกบังคับสูญหาย คณะกรรมการตามอนุสัญญาระหว่าง
ประเทศว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนจากการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ
(ICPPED) ขององค์การสหประชาชาติ ได้รับการร้องเรียนจากครอบครัวว่า
วันเฉลิม สัตย์ศักดิ์สิทธิ์ ผู้ลี้ภัยจากประเทศไทย ได้หายตัวไปขณะพักอาศัยอยู่ที่
ราชอาณาจักรกัมพูชา และคณะกรรมการฯ ได้ส่งหนังสือด่วนถึงเอกอัครราชทูตและ
ผู้แทนถาวรกัมพูชา ประจำสำนักงานสหประชาชาติ ณ นครเจนีวา ขอให้กัมพูชา
ซึ่งเป็นประเทศที่ได้ให้สัตยาบันอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครอง
บุคคลทุกคนจากการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ ขององค์การสหประชาชาติทำการ
สืบสวนสอบสวนอย่างเร่งด่วน ต่อชะตากรรมของวันเฉลิม และรายงานโดยตรง
ต่อคณะกรรมการฯ ในทันที

ล่าสุด เมื่อวันที่ 11 สิงหาคม 2563 คณะผู้เชี่ยวชาญสหประชาชาติ
ได้แก่ผู้รายงานพิเศษว่าด้วยการสังหารนอกกระบวนการยุติธรรมอย่างรวบรัด
และโดยพลการ คณะทำงานว่าด้วยการสูญหายโดยถูกบังคับหรือไม่สมัครใจ และ
ผู้รายงานพิเศษว่าด้วยการส่งเสริมและปกป้องสิทธิในเสรีภาพทางความคิดเห็น
และการแสดงออก ได้เผยแพร่หนังสือที่ผู้เชี่ยวชาญส่งถึงกระทรวงการ
ต่างประเทศของไทย เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2563 แสดงความกังวลอย่างยิ่ง
ต่อการลักพาตัวและการสูญหายโดยถูกบังคับของนายวันวันเฉลิม สัตย์ศักดิ์สิทธิ์
นักกิจกรรมการเมืองไทย ตามที่มีรายงาน เมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2563 ณ
ประเทศกัมพูชา ที่น่าจะเกี่ยวข้องกับการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองของเขา
โดยได้ร้องขอข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการลักพาตัวและสูญหายโดยถูกบังคับของนาย

³³ <https://www.bbc.com/thai/thailand-53076306>

วันเฉลิมตามที่มีรายงาน อีกทั้ง ได้สอบถามถึงชะตากรรมและถิ่นที่อยู่ของนาย วันเฉลิม รวมถึงข้อมูลโดยละเอียดของการสอบสวนการสูญหายที่เกิดขึ้น³⁴

ภาพการประท้วงของนักศึกษา เยาวชนที่ถนนราชดำเนินในเดือนสิงหาคม 2563
เรียกร้องให้ติดตามผู้สูญหาย

ภายหลังวันเฉลิมถูกบังคับให้สูญหายเริ่มมีการชุมนุมประท้วงของ เยาวชนรวมถึงประชาชนทั่วประเทศเพื่อเรียกร้องประชาธิปไตย และให้ยุติ การคุกคามและการบังคับสูญหายนักกิจกรรมการเมืองที่เห็นต่างจากรัฐ และมีข้อเรียกร้องให้รัฐบาลไทยออกมาชี้แจงข้อเท็จจริง ให้ความเป็นธรรมและ หามาตรการเพื่อยุติการบังคับสูญหายในประเทศไทย การแสดงออกสาธารณะ

³⁴ <https://spcommreports.ohchr.org/TMResultsBase/ownLoadPublicCommunicationFile?gId=25351&fbclid=IwAR1ud8W5RJ5dnJA2zeg2GYVF0cprRjW6m3cyj5LQnGsgm98TyWVyb7Plav4>

เพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมให้แก่บรรดาผู้ถูกบังคับสูญหายครั้งนี้ถือเป็นครั้งแรก
ในประเทศไทยที่ประเด็นการบังคับสูญหายถูกหยิบยกเป็นประเด็นสาธารณะ

สังคมแบบไหนที่ปล่อยให้ เกิดการบังคับสูญหายเพราะไม่ได้ จึงสมควรหายไป

ดิฉันมักตั้งคำถามว่า “สังคมแบบไหนกันที่ปล่อยให้เกิดการบังคับสูญหาย” และสังคมแบบไหนกันที่เราปล่อยให้เหยื่อต้องต่อสู้กับอำนาจรัฐและอิทธิพลที่มองไม่เห็นโดยลำพัง เราต่างทนมองหน้าผู้หญิงและเด็ก ๆ ที่อยู่กับความหวาดกลัวตามลำพังได้อย่างไร หรือเราหลับตาหรืออาจเมินหน้าหนีเพื่อไม่ต้องรับรู้หรือได้ยินเสียงร้องของพวกเขา เสียงของเหยื่อเหล่านี้ไม่ใช่เฉพาะในประเทศไทยหากแต่เป็นเสียงร้องของผู้คนทั่วโลกที่มีชีวิตภายใต้รัฐบาลเผด็จการที่ไม่เคยรับฟังเสียงของประชาชนโดยเฉพาะผู้ที่เห็นต่าง โดยปล่อยให้เจ้าหน้าที่บางคนใช้อำนาจตามอำเภอใจตามที่พวกเขาเชื่อว่า “ปัญหาจะหายไป หากคนบางคนหายไป”

ประสบการณ์ส่วนตัวทำให้ดิฉันทราบว่ากรณีที่ใครบางคนถูกทำให้หายไปโดยรัฐ นอกจากรัฐจะปฏิเสธความรับผิดชอบและปฏิเสธการให้ความเป็นธรรมแล้ว ยังมีความพยายามที่จะทำให้สังคมเชื่อว่าคนที่สูญหายเป็นคนไม่ดี เป็นภัยสังคม เกี่ยวข้องกับยาเสพติด หรือเกี่ยวข้องกับกรก่อการร้าย ซึ่งมีผลให้สังคมรู้สึกว่าจะน่าจะดีแล้วที่คนไม่ดีจะหายไป เราจึงได้ยินเจ้าหน้าที่บางคนพูดถึงผู้ถูกบังคับสูญหายอย่างเหยียดหยันและตีตรา เช่น เป็นพวกคอมมิวนิสต์ หรือการกล่าวหาว่าคนเหล่านั้นเป็นพวกต่อต้านรัฐบาล เป็นผู้ต้องหาหนีคดี เป็น

สมชาย นีละไพจิตร จนเกินจริง เพราะสำหรับครอบครัว สมชายคือคนธรรมดา ๆ ที่ทำอะไรมามากมายในช่วงชีวิตของเขาเหมือนคนอื่นอีกหลาย ๆ คนที่อาจไม่มีใครรู้จัก สมชายจึงไม่ใช่ ‘วีรบุรุษ’ หรือไม่ใช่ ‘คนดี’ ตามนิยามหรือความหมายที่บางคน บางสังคม หรือบางยุคสมัยกำหนด หากแต่สมชาย คือปุถุชนคนหนึ่ง ที่หลายต่อหลายครั้งที่เขารู้สึกเศร้าเสียใจในสิ่งที่ได้กระทำพลาดพลั้งไป คนในครอบครัวจะคุ้นชินกับภาพที่สมชายหมอบกราบ ยอมจำนน และขอการยกโทษต่อพระผู้เป็นเจ้าผู้เป็นที่รักยิ่งของเขา

ไม่มีความเลวร้ายใดจะยิ่งไปกว่า ความเลวร้ายที่ได้กระทำในนามของ กฎหมายและกระบวนการยุติธรรม (Montesquieu)

แพ้อย่างราบคาบในการแสวงหาความยุติธรรม

ในการพูดถึงคดีสมชาย นีละไพจิตร ดิฉันขอหยิบยกคำกล่าวของ Montesquieu นักปรัชญาการเมืองชาวฝรั่งเศสที่กล่าวไว้ว่า “ไม่มีความเลวร้ายใดจะยิ่งไปกว่าความเลวร้ายที่ได้กระทำในนามของกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม”³⁵

ดังที่ดิฉันได้กล่าวตอนต้นแล้วว่าในบรรดาผู้คนที่ถูกทำสูญหายมากมายในประเทศไทย คดีสมชายเป็นคดีที่มีความก้าวหน้าทางกฎหมายมากที่สุด การสูญหายของสมชายได้เปิดเผยให้เห็นช่องว่างทางกฎหมายในการทำให้คนผิดไม่ต้องรับโทษ ความจริงไม่ถูกเปิดเผย และครอบครัวไม่มีโอกาสเข้าถึงความยุติธรรม

³⁵ “There is no greater tyranny than that which is perpetrated under the shield of the law and in the name of justice.” **The Spirit of the Laws**, published in 1748 by Charles de Secondat, Baron de Montesquieu.

ย้อนไปเมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2547 เวลาประมาณ 20.30 น. สมชาย ถูกคนกลุ่มหนึ่งบังคับนำตัวขึ้นรถ บนถนนรามคำแหง ต่อหน้าผู้คนมากมาย ขณะที่ สมชาย นีละไพจิตร กำลังขับรถยนต์ ฮอนด้า ซีวิค สีเขียว มาตาม ถนนรามคำแหง หลังเดินทางไปพบเพื่อนที่ โรงแรมชาลีนา ในซอยมหาดไทย รามคำแหง แต่เพื่อนไม่มาตามนัด เขาไม่รู้ตัวเลยว่าระหว่างเดินทางออกจาก โรงแรม มีกลุ่มชายฉกรรจ์จำนวน 5-6 คน ขับรถยนต์สะกดรอยติดตามมาอย่าง กระชั้นชิด และชนท้ายรถของเขา เมื่อเขาลงจากรถเพื่อมาพูดคุย ชายกลุ่มนั้นได้ ทำร้ายร่างกายและปลักสมชายเข้าไปในรถคันนั้นก่อนจะขับหายไปในความมืด และสมชายไม่ได้กลับบ้านตั้งแต่วันนั้น

ภาพถ่าย ณ สถานที่ และเวลาเดียวกับที่สมชายถูกบังคับเอาตัวไปเมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2547
(ภาพ Luke Duggleby- For Those Who Die Trying)

หลังสมชายไม่กลับบ้าน ดิฉันได้เข้าแจ้งความต่อพนักงานสอบสวน ของ สถานีตำรวจนครบาลบางยี่เรือ แต่ไม่สามารถแจ้งความได้เพราะตามกฎหมาย

ต้องรอให้ครบ 48 ชั่วโมง อย่างไรก็ตามก็ด้วยการผลักดันของหลายฝ่ายทำให้รัฐบาล
รีบเร่งสอบสวน จนมีการจับกุมตำรวจ 5 นาย และได้ส่งฟ้องคดีต่อศาลในข้อหา
กักขังหน่วงเหนี่ยวและลักทรัพย์ แต่ไม่สามารถตั้งข้อกล่าวหาความผิดฐานบังคับ
สูญหายได้ เนื่องจากประเทศไทยยังไม่กฎหมายในฐานความผิดดังกล่าว การต่อสู้
คดีในศาลชั้นต้นมีอัยการเป็นโจทก์ ในขณะที่ศาลอนุญาตให้ครอบครัวได้เข้าเป็น
โจทก์ร่วมในคดี ซึ่งทำให้ดิฉันสามารถนำส่งพยานหลักฐานและเอกสารสำคัญเพื่อ
ให้ศาลพิจารณาได้ ศาลชั้นต้นเริ่มการพิจารณาคดีสมชายเมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม
2548 โดยใช้เวลาพิจารณาคดีบังคับสูญหายทนายสมชายเป็นเวลาประมาณ
4 เดือนเศษ จนวันที่ 12 มกราคม 2549 ศาลอนุญาตให้พิพากษาจำคุกนายตำรวจ
ที่เป็นจำเลยที่หนึ่งในคดีเป็นเวลา 3 ปี ในข้อหาข่มขืนใจผู้อื่นให้กระทำการใดหรือ
ไม่กระทำการใดโดยใช้กำลังประทุษร้าย แต่อนุญาตให้ประกันระหว่างอุทธรณ์
ขณะที่ผู้ต้องหาที่เหลือให้ยกฟ้อง เนื่องจากไม่มีหลักฐานเพียงพอ

POLICE MAJOR Ngern Thongsuk is accompanied by prison officials as he leaves the Criminal Court after being sentenced to three years jail for his involvement in the mysterious disappearance of prominent Muslim lawyer Somchai Neelaphajit. He was released on bail.

ภาพวันฟังคำพิพากษา ศาลชั้นต้นพิพากษาจำคุกจำเลยที่ 1 เป็นเวลา 3 ปี

ดิฉันอุทธรณ์ ระหว่างอุทธรณ์มีข่าวจำเลยที่ 1 หายตัวไป ต่อมาเมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2554 ศาลอุทธรณ์พิพากษาแก้ให้ยกฟ้องจำเลยที่ 1 แต่ให้ออกหมายจับจำเลยไว้แล้วให้ออกหมายชั่งจำเลยที่ 1 ไว้ระหว่างฎีกา ส่วนจำเลยอื่นพิพากษายืนยกฟ้องตามศาลชั้นต้น และไม่อนุญาตให้ครอบครัวเป็นโจทก์ร่วมในคดี ... ดิฉันฎีกา

จนเมื่อวันที่ 29 ธันวาคม 2558 ศาลฎีกามีคำพิพากษายืนตามศาลอุทธรณ์ คือ ยกฟ้องผู้ต้องหาที่เป็นเจ้าหน้าที่ตำรวจ 5 นายและตัดสิทธิครอบครัวในการเข้าเป็นโจทก์ร่วมในคดี³⁶

ด้วยความเคารพต่อศาล แต่ดิฉันมีอาจเห็นด้วยกับคำพิพากษา

ศาลฎีกาพิพากษาว่า “ข้อเท็จจริงเป็นที่ยุติว่า สมชาย นิละไพจิตร ถูกคนกลุ่มหนึ่งบังคับขึ้นรถนำตัวไป” แม้มีผู้เห็นเหตุการณ์มากมาย แต่ประจักษ์พยานต่างถูกคุกคามจนไม่กล้ายืนยันผู้ต้องหาในชั้นศาล พยานหลักฐานทางนิติวิทยาศาสตร์ที่เจ้าหน้าที่ชั้นสอบสวนยืนยันว่ามีหลักฐานมากมาย แต่กลับไม่ปรากฏพยานหลักฐานในชั้นศาล และสุดท้ายแม้คำพิพากษาของศาลจะยืนยันเป็นที่ยุติว่ามีคนกลุ่มหนึ่งเอาตัวสมชายไป แต่กฎหมายกลับทำอะไรไม่ได้เลย กฎหมายไม่สามารถคุ้มครองเหยื่อของอาชญากรรมโดยรัฐในลักษณะนี้ได้เลย ความจริงที่เจ็บปวด คือ .. ผู้กระทำผิดยังคงลอยนวล ในขณะที่เหยื่อตกอยู่ในภาวะของ “การไม่มีอยู่” และครอบครัวต้องเผชิญกับความยากลำบากและสภาวะการถูกคุกคามไม่มีที่สิ้นสุด

³⁶ <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2015/01/Thailand-Ten-Years-Without-Truth-Publications-Reports-2014-THAI.pdf>

ผู้สังเกตการณ์คดีในศาลต่างรับทราบจากพยานที่มาเบิกความ ว่า ณ จังหวัดหนึ่ง ไม่ไกลจากกรุงเทพฯ มีคนคนหนึ่งในกลุ่มผู้ต้องหาได้เดินทางไปที่นั่น มีคนที่เป็นเพื่อนบ้านเบนซินในช่วงเวลาเกือบเที่ยงคืน และหลังจากนั้นไม่นาน ... ทุกอย่างก็เงียบสนิท

ดิฉันยอมรับว่าการรู้ความจริงสร้างความปวดร้าวอย่างมาก แต่การได้รู้ว่าเกิดอะไรขึ้นในคืนนั้น และรู้ว่าใครมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ครั้งนั้น แม้จะเกิดความขมขื่นจากความไม่เป็นธรรม แต่อย่างน้อยมันได้ทำให้ดิฉันและลูก ๆ พ้นจากพันธนาการของความคลุมเครือ และพร้อมยืนท้าทายต่อความไม่ธรรมโดยรัฐ

ตลอดเวลาที่ 16 ปีของการต่อสู้คดีสมชาย ยังมีโศกนาฏกรรมที่เกิดขึ้นกับผู้คนที่มากมาย ลูกความคนหนึ่งของสมชาย ซึ่งเป็นพยานในคดีที่ถูกซ้อมทรมาน ได้หายสาบสูญระหว่างการคุมครองพยานโดยกรมสอบสวนคดีพิเศษ ในขณะที่ภรรยาของเขาถูกยิงเสียชีวิตในอีกหนึ่งปีถัดมา ทั้งลูกเล็ก ๆ สองคนให้อยู่กับยาย ส่วนพยานอีกสองคนถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจระดับสูงฟ้องกลับ ขอให้การอันเป็นเท็จ ภายหลัง คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ปปช.) ชี้มูลว่าไม่มีหลักฐานเพียงพอว่าตำรวจซ้อมทรมานพวกเขา ต่อมาหนึ่งในนั้นหายสาบสูญไป โดยไม่มีใครทราบชะตากรรม ในขณะที่ตำรวจที่เป็นจำเลยที่ 1 ในคดีซึ่งศาลชั้นต้นลงโทษจำคุก 3 ปี ก็ได้หายสาบสูญระหว่างการอุทธรณ์ ผู้ต้องหาที่เหลือแม้วันนี้พวกเขายังคงมีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน แต่หลายคนเปลี่ยนชื่อ เปลี่ยนนามสกุลใหม่

ผ่านมา 16 ปี ลูก ๆ ดิฉันต่างเติบโตขึ้นอย่างไม่กลัว และกล้าหาญในการเผชิญหน้ากับความจริง ทุกคนมีชีวิตที่อ่อนน้อมถ่อมตนต่อคนรอบข้าง แต่ไม่ประนีประนอมและไม่ก้มหัวให้ความไม่เป็นธรรม แต่ใครจะทราบว่า ยังมีครอบครัวผู้ถูกบังคับสูญหายอีกมากมายที่ผู้หญิงและเด็ก ๆ ยังคงประสบปัญหาการสร้างคำอธิบายเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับบุคคลในครอบครัว โดยเฉพาะ

เด็ก ๆ เด็กส่วนมากไม่เข้าใจว่าทำไมไปพ่อก็ไม่กลับบ้าน ในขณะที่มีข่าวลือว่าพ่อของพวกเขากลับมาเกี่ยวข้องกับการกระทำผิด จึงทำให้ต้องหลบหนีไป เด็ก ๆ ต้องเผชิญกับคำถามจากเพื่อน ๆ หรือครูที่โรงเรียน ทำให้ไม่อยากไปโรงเรียน และเนื่องจากผู้หญิงในครอบครัวผู้ถูกบังคับสูญหายต้องมีชีวิตอยู่กับความทรงจำอันขมขื่นเป็นเวลานาน โดยเฉพาะผู้หญิงในกลุ่มชาติพันธุ์ที่การบังคับสูญหายมีผลต่อการดำเนินชีวิตที่ผูกพันกับความเชื่อทางศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่น ส่งผลให้เด็ก ๆ เติบโตมากับแม่ที่มีความเครียดเรื้อรัง จากปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมโดยขาดการเหลียวแลและเยียวยาจากรัฐ

การแก้ปัญหาของรัฐ: เต็มใจ หรือเจตนาปกปิด

เมื่อเดือนมีนาคม 2560 ครั้งที่ประเทศไทยไปรายงานสถานการณ์สิทธิมนุษยชน ตามกติกาสากลว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ผู้แทนไทยได้แจ้งต่อคณะกรรมการตามอนุสัญญาว่านายกรัฐมนตรีนได้มีคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ให้แต่งตั้ง คณะกรรมการจัดการเรื่องราวร้องทุกข์กรณีถูกกระทำทรมานและบังคับให้สูญหาย เพื่อติดตาม ตรวจสอบ เยียวยาผู้ถูกทรมานและถูกบังคับสูญหาย แต่น่าเสียดายที่ คณะกรรมการ และอนุกรรมการที่ตั้งขึ้น ล้วนประกอบไปด้วยเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยไม่มีภาคประชาสังคม หรือครอบครัวผู้สูญหาย เข้าร่วมเป็นกรรมการ หรืออนุกรรมการ

ผ่านไป 3 ปี แม้คณะกรรมการจะสามารถสืบทราบชะตากรรมของผู้สูญหายบางคน หากแต่คณะกรรมการฯ กลับล้มเหลวอย่างสิ้นเชิงในการเปิดเผยความจริง นำคนผิดมาลงโทษ และคืนความเป็นธรรมให้ครอบครัวผู้ที่ยังคงสูญหาย นอกจากนั้นสิ่งที่คณะกรรมการฯ ได้กระทำ คือ การส่งเจ้าหน้าที่ไปพบญาติผู้สูญหายในหลายพื้นที่ และโน้มน้าวให้ครอบครัวต้องจำยอมถอนเรื่องราวร้องเรียนจากคณะทำงานด้านการบังคับสูญหายโดยไม่สมัครใจ ขององค์การสหประชาชาติ (UN Working Group on Involuntary or Enforced

Disappearance – WGEID) เพียงเพื่อต้องการลดจำนวนตัวเลขผู้ถูกบังคับสูญหายในประเทศไทย โดยไม่ใส่ใจต่อการค้นหาความจริงและนำคนผิดมาลงโทษ ญาติหลายคนมีความหวาดกลัวจึงจ่ายอมลงนามเพื่อถอนเรื่องแม้จะไม่เต็มใจ

การกระทำของรัฐบาลจึงแสดงถึงความไม่เต็มใจ (un willing) ในการให้ความเป็นธรรมแก่ครอบครัวผู้ถูกบังคับสูญหาย ขณะเดียวกันกลับพยายามปกปิดสิ่งที่รัฐได้กระทำอย่างน่าละอาย โดยใช้อำนาจที่รัฐบาลมีอยู่

ปัจจุบัน ปัญหาเรื่องจำนวนที่แท้จริงของผู้ถูกบังคับให้สูญหายในประเทศไทยยังคงเป็นปริศนา โดยที่ยังไม่มีหน่วยงานใดของรัฐสามารถยืนยันตัวเลขที่แท้จริงได้ เนื่องจากอาชญากรรมร้ายแรงนี้เกี่ยวข้องกับเจ้าหน้าที่ของรัฐโดยตรง ที่ผ่านมาจึงเป็นหน้าที่ของญาติผู้สูญหายที่จำเป็นต้องออกมาเปิดเผยเรื่องราวของตนเองเพื่อขอให้มีการริเริ่มกระบวนการติดตามและสืบสวนสอบสวน หลายครอบครัวที่มีอาชญากรรมต่อการถูกคุกคามได้ต้องหลบซ่อนตัวในมุมมืด และถอยห่างจากการค้นหาความจริง เหลือหลายคนพยายามรักษาความทรงจำ และไม่เคยอ่อนล้าในการทวงถามความยุติธรรม แม้รัฐจะพยายามลบหลักฐานหรือข้อมูลที่เป็นความทรงจำของเหยื่อ แต่ไม่ว่าจะอย่างไร ดิฉันเชื่อว่า ในวันหนึ่งข้างหน้าแม้รัฐจะสามารถทำให้จำนวนตัวเลขและชื่อคนหายหายไป แต่เรื่องราวของพวกเขาจะยังคงอยู่ ใบหน้าของเหยื่อจะไม่หายไปไหน แต่จะยังคงทวงถามความเป็นธรรมจากรัฐ จากรุ่นสู่รุ่นไม่มีที่สิ้นสุด

ในความเห็นของดิฉันแม้ตลอดเวลาที่ผ่านมา รัฐจะพยายามอย่างมากในการลบความทรงจำของเหยื่อแต่รัฐก็ไม่อาจลบหรือปิดบังความจริงที่เกิดขึ้นได้ และความจริงนี้เองที่ทำให้การต่อสู้เพื่อความยุติธรรมยังคงดำรงอยู่ เพราะจะไม่มีใครลืมความทรงจำที่โหดร้ายของอาชญากรรมโดยรัฐที่เกิดขึ้นอย่างไม่ยุติธรรมได้

การบังคับให้บุคคลสูญหายโดยรัฐไม่ได้เป็นเรื่องใหม่สำหรับสังคมการเมืองไทย การหายตัวไปอย่างคลุมเครือของเหยื่อจึงส่งผลให้เกิดความ

หวาดระแวงระหว่างรัฐและประชาชนเสมอมา แต่ไม่ว่าจะอย่างไร เรื่องราวของบุคคลหลายคนซึ่งเป็นที่รักและยกย่องของผู้คนมากมายได้ถูกเก็บรักษาไว้ในความทรงจำของสังคมเสมอ ทั้งกรณี เตียง ศิริจันทร์, พร มะลิทอง, อัจฉิสุทรง อับดุลกาเดร์, ทนง โพธิ์อ่าน รวมถึงผู้สูญหายในช่วงการปราบปรามพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ในจังหวัดพัทลุง ผู้สูญหายจากเหตุการณ์พฤษภาคม 2535 หรือกรณีผู้สูญหายช่วงสงครามยาเสพติดในภาคเหนือและภาคอีสาน รวมถึงประชาชนอีกจำนวนมากที่ถูกอุ้มหายจากสถานการณ์ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้

การบังคับสูญหาย

อาชญากรรมโดยรัฐ

และคำสาปของความคลุมเครือ³⁷

จนทุกวันนี้ สิ่งหนึ่งซึ่งเป็นเสมือนเงาบาง ๆ ที่ยังคงครอบงำชีวิต ที่ไม่ใช่เฉพาะครอบครัวของดิฉัน แต่หมายถึงอีกหลายครอบครัวของผู้ถูกบังคับสูญหาย คือ ... *ความคลุมเครือ* ความคลุมเครือเป็นเสมือนคำสาปที่ตรึงชีวิตของครอบครัวผู้ถูกบังคับสูญหาย ... ก้าวไปข้างหน้าไม่ได้ ในขณะที่ถอยหลังกลับก็ไม่ได้เช่นกัน มีความคลุมเครือมากมายที่ปกคลุมชีวิตของครอบครัวและทำให้เหยื่อหลายคนไม่สามารถเชื่อมโยงตนเองกับสังคมและวัฒนธรรมที่พวกเขาอยู่ ไม่ว่าจะเป็ *ความคลุมเครือ* ของการมีชีวิตกับความตาย ผู้หญิงหลายคนที่มีสามีสูญหายไม่สามารถจัดวางสถานะของตัวเองระหว่างการเป็นหม้าย หรือสมรส เด็ก ๆ ไม่สามารถระบุสถานะของบิดา สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้รัฐไม่เคยรับรู้ แม้คนของรัฐจะเป็นผู้กระทำผิด แต่รัฐปิดหูปิดตาต่อการก่ออาชญากรรมนี้มาโดยตลอด เมื่อไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่รับรู้ จึงหลอกตัวเองว่า ... ไม่มี

ความจริงใจ ของรัฐในการให้ความสำคัญเรื่องสิทธิมนุษยชน เป็นอีกประการที่เราควรให้ความสำคัญ เพราะในขณะที่รัฐบาลประกาศให้ สิทธิมนุษยชน

³⁷ “คำสาปของความคลุมเครือ: เหยื่อการบังคับสูญหายกับการเลือกไม่ใช้ความรุนแรงในต่างประเทศและข้อคิดสู่สังคมไทย” ประทับจิต นิละไพจิตร, อนรรฆ พิทักษ์ธานิน และ สวริน สิทธิสาร, พื้นที่สันติวิธีบนทางสังคมไทย ความรู้ความลับความทรงจำ, ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, บรรณาธิการ, กรุงเทพฯ 2559.

เป็นระเบียบวาระแห่งชาติ³⁸ แต่รัฐกลับตรากฎหมายมากมายในการจำกัดสิทธิเสรีภาพประชาชน หรือการที่คณะรัฐมนตรีมีมติให้สัตยาบันอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนจากการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ ขององค์การสหประชาชาติ (The International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance) และให้มีการจัดทำร่างกฎหมายป้องกันการทรมานและการบังคับสูญหาย³⁹ แต่ร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้กลับตกไปในชั้นการพิจารณาของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (สนช.) โดยไม่มีคำอธิบายใด ๆ และแม้วันนี้คณะรัฐมนตรี รวมถึงพรรคการเมืองต่างจะได้นำเสนอร่างฉบับใหม่สู่สภาผู้แทนราษฎร แต่ก็ยังเป็นความท้าทายความจริงใจของรัฐบาลว่าจะผ่านกฎหมายเพื่อป้องกันและยุติการทรมานและการการบังคับสูญหายอย่างไร จะให้ความสำคัญกับเหยื่อมากแค่ไหน จะยืนยันหลักการการบังคับสูญหายเป็นอาชญากรรมต่อเนื่องที่ไม่มีอายุความ และรัฐมีหน้าที่ต้องติดตามหาตัวผู้สูญหายทุกคนจนกว่าจะทราบที่อยู่และชะตากรรม หรือให้มีกฎหมายเพียงเพื่อเป็นหน้าตาของรัฐบาลแต่ไม่สามารถเอาผิดกับเจ้าหน้าที่ผู้กระทำผิดและผู้สั่งการ

³⁸ <https://www.ryt9.com/s/govh/2782029>

³⁹ มติคณะรัฐมนตรี วันที่ 24 พฤษภาคม 2559 (https://cabinet.soc.go.th/soc/Program2-3.jsp?top_serl=99319502)

1. เห็นชอบการเข้าเป็นภาคีอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนจากการบังคับให้หายสาบสูญ (International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance : CED) และเสนออนุสัญญาฯ ให้คณะกรรมการประสานงานสภานิติบัญญัติแห่งชาติพิจารณาเสนอสภานิติบัญญัติแห่งชาติเพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบตามมาตรา ๒๓ วรรคสองของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๕๕๗

2. อนุมัติหลักการร่างพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการบังคับบุคคลให้สูญหาย พ.ศ. มีสาระสำคัญเพื่อให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการป้องกันและปราบปรามการทรมานและการบังคับบุคคลให้สูญหาย อันเป็นกฎหมายที่คุ้มครองสิทธิมนุษยชนตามพันธกรณีที่กำหนดไว้ในสนธิสัญญาระหว่างประเทศที่ประเทศไทยเป็นภาคีหรือร่วมลงนาม ตามที่กระทรวงยุติธรรมเสนอ และให้ส่งสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาตรวจพิจารณา โดยให้ความเห็นของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ และฝ่ายกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม คณะรักษาความสงบแห่งชาติ

ได้จริง ซึ่งนั่นหมายความว่าทำให้คำมั่นในการมีกฎหมาย และการให้สัตยาบันอนุสัญญา ก็คงเป็นแค่คำมั่นสัญญาลม ๆ แล้ง ๆ ที่รัฐใช้เป็นข้ออ้างเพื่อปกปิดความผิด และความกลัวของตัวเอง

เช่นเดียวกับความคลุมเครือทางกฎหมาย “สภาวะ” “*การไม่มีอยู่ทางกฎหมาย*” เอื้อต่อวัฒนธรรมการงดเว้นโทษ เพราะเมื่อไม่มีกฎหมายย่อมไม่มีความผิด เกิดภาวะคลุมเครือว่าใครคือผู้กระทำผิด หรือไม่มีผู้กระทำผิด หรือมีผู้กระทำผิดหากแต่รัฐปล่อยให้มีการลายนวลพ้นผิด (impunity) สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นความคลุมเครือที่ปกคลุมชีวิตของดิฉันและครอบครัวผู้ถูกบังคับสูญหายตลอดมา

นอกจากนั้น “*ความคลุมเครือ*” ยังถูกใช้เป็นเครื่องมือในการปกปิดความจริง และทำให้เหยื่อหลายคนสูญเสียอัตลักษณ์และความเชื่อมั่นในตนเอง ในหลายกรณี ความทรงจำของเหยื่อถูกทำลายโดยการสร้างความทรงจำใหม่ขึ้นมาทดแทน การทำให้เหยื่อกลายเป็นคนผิด การไม่รับฟังเสียงของครอบครัว การอ้างความชอบธรรมของเจ้าหน้าที่ รวมถึงการออกกฎหมายเพื่อคุ้มครองเจ้าหน้าที่ซึ่งถูกนำมาใช้เพียงเพื่อปกปิดความหวาดกลัวของเจ้าหน้าที่รัฐที่กระทำผิด

ในความเป็นจริง การบังคับบุคคลสูญหายก่อให้เกิดผลกระทบอย่างใหญ่หลวงต่อเหยื่อ ชุมชน และสังคมในวงกว้าง ทั้งยังส่งผลกระทบต่อสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม นอกจากนี้การสร้าง “*ภาวะคลุมเครือของการหาย*” อันเป็นสภาวะที่อยู่กึ่งกลางระหว่างการมี และไม่มีชีวิตอยู่ ทำให้ลักษณะผลกระทบของการบังคับบุคคลสูญหายมีความซับซ้อนกว่าความรุนแรงในรูปแบบอื่น การบังคับบุคคลสูญหายยังได้สร้างความหวาดกลัวอย่างมากต่อสังคมโดยรวมอีกด้วย เพราะการบังคับบุคคลสูญหาย ไม่เพียงแต่ทำร้ายร่างกาย (body) ของเหยื่อ แต่ยังสามารถทำลายตัวตน (self) ซึ่งหมายถึงการทำลายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และอัตลักษณ์ทั้งเหยื่อทางตรงและเหยื่อทางอ้อม ซึ่งคือ

ครอบครัว⁴⁰ ผลกระทบเชิงลึกเช่นนี้อาจส่งผลให้เหยื่อทางอ้อมมักประสบปัญหา
กับการไม่สามารถเชื่อมโยงตนเองเข้ากับสังคมได้โดยง่าย ทำให้การดำเนินชีวิต
ต่อของเหยื่อเป็นเรื่องยากลำบากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังทำให้เหยื่อประสบปัญหาและ
เกิดความกดดันในการมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมรอบข้าง โดยพวกเขาอาจมีอาการ
Post-traumatic stress disorder ซึ่งจะแสดงอาการในระยะยาว เด็ก ๆ หลายคน
มีอาการหวาดกลัวและหวาดระแวงอยู่เป็นระยะเวลายาวนาน ซึ่งส่งกระทบ
ต่อสุขภาพร่างกายและจิตใจ นอกจากนี้ ภาวะความคลุมเครือทำให้เหยื่อสร้าง
จินตนาการของการสูญหายด้วยภาพของการทรมาณ ทารุณกรรม จนถึงการ
ทำลายหรืออำพรางศพ ซึ่งส่งผลอย่างมากต่อสภาพจิตใจ เหยื่อส่วนมากต้อง
ทุกข์ทรมาน และพันนาการตัวเองในเงาความทรงจำที่โหดร้ายทารุณจนชั่วชีวิต
การทราบความจริงจึงมีความสำคัญกับเหยื่อและครอบครัวมาก ตามหลักสากล
สิทธิที่จะทราบความจริง หมายถึงสิทธิของเหยื่อและญาติในการที่จะรู้ความจริง
ที่เกิดขึ้นไม่เพียงแต่ข้อเท็จจริงและสภาพแวดล้อมที่ทำให้เกิดการละเมิดสิทธิ
มนุษยชนเท่านั้น แต่รวมถึงเหตุที่ทำให้เกิดการกระทำละเมิดด้วย ความจริงนี้
จะต้องถูกเปิดเผยและเผยแพร่สู่สาธารณะ ไม่ใช่เพียงเพื่อประโยชน์ของเหยื่อ
และญาติ และยิ่งเพื่อประโยชน์ของสังคมโดยรวม เว้นแต่กรณีที่ข้อมูลนั้นอาจ
เป็นอันตรายต่อเหยื่อและญาติ⁴¹

ความอ่อนล้า และความหวาดกลัว ของเหยื่อและครอบครัวเป็นสิ่งสำคัญ
ที่ทำให้การต่อสู้เพื่อความยุติธรรมเป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก ในขณะที่เหยื่อ
พยายามเรียกร้องความจริงและความยุติธรรม ท่ามกลางสถานการณ์ที่เสรีภาพ

⁴⁰ อ่างแล้ว, “คำสาปของความคลุมเครือ: เหยื่อการบังคับสูญหายกับการเลือกไม่ใช้
ความรุนแรงในต่างประเทศและข้อคิดสู่สังคมไทย” ประทับจิต นิละไพจิตร, อนุธรรม พิทักษ์ธานี และ
สวริน สิทธิสาร, พื้นที่สันติวิธีบนทางสังคมไทย ความรู้ความลับความทรงจำ, ชัยวัฒน์ สถาอานันท์,
บรรณาธิการ, กรุงเทพฯ 2559.

⁴¹ คณะกรรมการนักนิติศาสตร์สากล ภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก, สิทธิที่จะได้รับการเยียวยาและ
ชดเชยความเสียหายจากการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างรุนแรงและกว้างขวาง, กรุงเทพฯ, 2555. หน้า 210.

ในการแสดงความคิดเห็นของประชาชนถูกคุกคามและถูกจำกัดอย่างมาก มีการทำให้คนที่วิพากษ์วิจารณ์รัฐกลายเป็นคนผิดกฎหมาย และนำมาสู่การถูกฟ้องร้องดำเนินคดีในลักษณะที่เรียกว่า “การฟ้องปิดปาก” หรือ การคุกคามโดยใช้กฎหมาย (Judicial harassment) ทำให้เหยื่อและครอบครัวอ่อนล้ากับการเรียกร้องความยุติธรรมและการชดใช้เยียวยาจากรัฐ เพราะรัฐไม่เคยยอมรับผิด ที่ผ่านมาจึงทำให้เกิดคำถามขึ้นมากมายว่า ทำไมคนที่เห็นต่างจากรัฐจึงต้องถูกปิดปาก หรือถูกทำให้เจ็บบเสีย แล้วทำไมเราจึงเอาผิดเจ้าหน้าที่รัฐไม่ได้เลย ทำไมกฎหมายหลายฉบับจึงคุ้มครองเจ้าหน้าที่มากกว่าจะคุ้มครองประชาชน ... อย่างไรก็ตาม คำพูดและแววตาที่เย้ยหยันของบรรดาอาชีพการ ก็ยังเทียบไม่ได้กับความเจ็บของสังคม

เพราะกลัว จึงต้องทำให้หายไป

ปัญหาของรัฐบาลเผด็จการ คือ ความกลัว แต่ในขณะที่กลัว รัฐก็มีอำนาจและมีอาวุธต่าง ๆ มากมาย มีปืน มีคุก และเจ้าหน้าที่รัฐบางคนก็ไม่เคยกลัวที่จะใช้มันกับคนที่บังอาจท้าทายอำนาจของพวกเขา แน่แน่นอนว่าประชาชนต่างรู้สึกกลัว แต่ความกลัวที่ถึงที่สุดสามารถกลับกลายเป็นความกล้าในการเผชิญหน้าอย่างไม่กลัวอีกต่อไป และประชาชนได้บันทึกประวัติศาสตร์ของตัวเองผ่านการรักษาความทรงจำที่ไม่มีอำนาจใดมาลบเลือนได้ เรื่องเล่าและความทรงจำเหล่านี้แม้ขมขื่น ปวดร้าว และพ่ายแพ้ แต่มันจะถูกบอกเล่าจากรุ่นสู่รุ่นไม่รู้จักสิ้นสุด

อย่างที่ดิฉันได้กล่าวไว้ว่า เจ้าหน้าที่บางคนเชื่อว่า “ปัญหาจะหายไปหากคนบางคนถูกทำให้หายไป” ซึ่งต่อมาได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่าความเชื่อดังกล่าวไม่เป็นความจริง เพราะการสูญหายของสมชาย นีละไพจิตร และอีกหลาย ๆ คน ทำให้เรื่องราวการอุ้มฆ่าในประเทศไทยถูกหยิบยกมาพูดถึงอย่าง

กว้างขวาง และนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ มากมาย เหลือหลายคนได้เปิด
เผยใบหน้าเพื่อลุกขึ้นทวงถามความจริง และความยุติธรรมจากรัฐ และรัฐไม่อาจ
หลบซ่อน และปิดบังความจริงได้อีกต่อไป

ความหวัง

และการรอคอยการชดใช้

การชดใช้เยียวยาความเสียหายหลังการละเมิดสิทธิมนุษยชนร้ายแรง มีความสำคัญมากสำหรับเหยื่อ การเยียวยาจะช่วยบรรเทาความทุกข์ของเหยื่อและครอบครัว รวมถึงเป็นการคืนศักดิ์ศรีให้กับเหยื่อ การให้ความช่วยเหลือเยียวยาความเสียหายแก่ผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงเป็นกระบวนการหนึ่งในการแก้ปัญหาความขัดแย้งซึ่งสอดคล้องกับหลักการสหประชาชาติว่าด้วยการชดใช้ความเสียหาย และการยุติการลอยนวลพ้นผิด (impunity)

การเยียวยาการละเมิดสิทธิมนุษยชนตามหลักสากล มีหลายลักษณะ ทั้ง การเยียวยาที่เป็นค่าสินไหมทดแทน (compensation) และการเยียวยาที่ไม่ใช่ค่าสินไหม เช่น

1) การเยียวยาด้วยกระบวนการยุติธรรม (Judicial Remedy) เป็นการฟ้องร้องดำเนินคดีกับผู้กระทำผิด หรือการรื้อฟื้นคดีการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้นในอดีตเพื่อคืนความเป็นธรรมให้เหยื่อและครอบครัว

2) การทำให้คืนสู่สภาพเดิม (Restoration) มีเป้าหมายเพื่อหวนคืนหรือทำให้การกระทำที่ก่อให้เกิดการละเมิดเป็นโมฆะ เช่นการชดเชยทางการเงิน การคืนทรัพย์สิน

3) **การทำให้พอใจ** (Satisfaction) มาตรการการทำให้พอใจ เช่น การทำให้พอใจโดยคำวินิจฉัยของฝ่ายตุลาการ การขอโทษสาธารณะ (public apology) การยอมรับความผิด (accountability) การค้นหาว่าบุคคลอยู่ที่ใดหาอัตลักษณ์ของเด็กที่ถูกลักพาตัว หาศพของผู้ที่ถูกฆาตกรรม และให้ความช่วยเหลือในการค้นหา การระบุตัว และการฝังศพ โดยสอดคล้องกับประเพณีและชุมชน⁴²

4) **การรักษาความทรงจำ** (Memorization) เช่นการสร้างอนุสาวรีย์หรือ การรำลึกสาธารณะถึงเหตุการณ์การละเมิดสิทธิมนุษยชน หรือการจัดทำบันทึก

5) **การป้องกันมิให้เกิดเหตุการณ์ละเมิดสิทธิมนุษยชนขึ้นอีกในอนาคต** เช่นการปรับปรุงกฎหมาย การปฏิรูปตำรวจ ปฏิรูปทหาร หรือปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม⁴³ (Institutional Reform) เป็นต้น

ในการละเมิดสิทธิมนุษยชนร้ายแรง การชดเชยความเสียหายทางจิตใจเป็นสิ่งหนึ่งที่ต้องถูกพิจารณา เนื่องจากหลังการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน ผู้เสียหายมักตกอยู่ในความทุกข์ใจ วิตกกังวล มีความกลัว มีความรู้สึกต่อเพื่อนมนุษย์ผิดไป⁴⁴ เหตุของการละเมิดสิทธิมนุษยชนหลายคนประสบปัญหาความเครียดทางจิตใจ (Post Traumatic Stress Disorders – PTSD) หลายคนไม่สามารถเชื่อมโยงตนเองกับสังคมรอบข้างได้ ทั้งนี้ ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งทวีปอเมริกาได้กำหนดการชดเชยแก่สิ่งที่เรียกว่า “ความเสียหายทางจิตใจ” แก่เหยื่อในการชดเชยความเสียหายจากการละเมิดสิทธิมนุษยชน ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งสหภาพยุโรปได้มีคำสั่งให้จ่ายค่าสินไหมทดแทนแก่เหยื่อ

⁴² คณะกรรมการนักนิติศาสตร์สากล ภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก, สิทธิที่จะได้รับการเยียวยาและชดเชยความเสียหายจากการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างรุนแรงและกว้างขวาง, กรุงเทพฯ, 2555. หน้า 239.

⁴³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 117.

⁴⁴ Shaplan, J., Willmore, J., & Duff, P., Victims in the Criminal Justice System, page 97. Brookfield: Gower Publishing Company.

ต่อความเสียหายที่ไม่เป็นตัวเงินเมื่อศาลพบว่าเมื่อพวกเขาประสบกับความทุกข์ใจ ความเครียด หรือความเจ็บปวดทางจิตใจหรือทางกายอื่น ๆ ศาลฯ เห็นว่า ได้เกิดความเสียหายที่ไม่ใช่ตัวเงินขึ้นกับทายาทของเหยื่อ ความเสียหายทางจิตใจนั้นไม่จำเป็นต้องแสดงออกโดยเหยื่อ⁴⁵

ในประเทศไทยยังไม่มีบทบัญญัติกฎหมายรับรองสิทธิการเยียวยาความเสียหายของผู้ได้รับความเสียหายจากกรณีความรุนแรงทางการเมืองหรือการละเมิดสิทธิมนุษยชนไว้โดยเฉพาะ⁴⁶ อีกทั้งการเยียวยาตามกฎหมายที่รัฐให้แก่ผู้เสียหาย เป็นเสมือนการสงเคราะห์ มากกว่าการสำนึกผิดในสิ่งที่รัฐได้กระทำให้ ในหลายครั้งหลังการเยียวยายังมีการทวงบุญคุณกับเหยื่อและครอบครัว มีการขอให้เหยื่อสัญญาว่าจะไม่มีการฟ้องร้องดำเนินคดีกับรัฐอีก การเยียวยาในลักษณะนี้จึงไม่เป็นการคืนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ให้กับเหยื่อและครอบครัว หากแต่เป็นการซ้ำเติมบาดแผลทางจิตใจให้เหยื่อมากขึ้น

การชดเชยเยียวยาการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ถือว่ามีความก้าวหน้ามากที่สุดในประเทศไทย คือ การเยียวยาเหยื่อและผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงเมื่อเดือนเมษายน – พฤษภาคม 2553 รวมถึงกรณีผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน และครอบครัวผู้ถูกบังคับสูญหาย ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ภายใต้รัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร เมื่อ พ.ศ. 2555 โดยคณะรัฐมนตรีได้มีมติให้ตั้งคณะกรรมการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบสืบเนื่องจากสถานการณ์ความรุนแรงเมื่อเดือนเมษายน – พฤษภาคม 2553 ทั้งการเยียวยาด้านสินไหมทดแทน และการเยียวยาด้านคุณภาพชีวิตแก่ครอบครัวผู้เสียชีวิต พิการ รวมถึงกรณีผู้ถูกบังคับสูญหาย และถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้

⁴⁵ คณะกรรมการนักนิติศาสตร์สากล ภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก, เรื่องเดียวกัน อ่างแล้ว, หน้า 139.

⁴⁶ การเยียวยาความเสียหายจากการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ผ่านมา รัฐบาลมักใช้มติ ครม. หรือพระราชบัญญัติ ป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน พ.ศ. 2522 หรือ พระราชบัญญัติป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ. 2550 หรือ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา 2544 เป็นต้น

ซึ่งเชื่อว่าเกิดจากการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐ แต่การเยียวยาครั้งนี้กลับไม่ได้นำมาใช้แก่กรณีผู้สูญหาย หรือผู้เสียชีวิตจากการละเมิดสิทธิมนุษยชนในภูมิภาคอื่น ๆ ทำให้ผู้ถูกละเมิดสิทธิจากการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐในพื้นที่อื่น รู้สึกว่าถูกเลือกปฏิบัติและไม่ได้รับความเป็นธรรม

ในต่างประเทศ อาร์เจนตินา ถือเป็นประเทศที่ก้าวหน้ามากที่สุดในการให้การเยียวยาแก่เหยื่อและครอบครัว โดยเฉพาะการเยียวยาด้วยความยุติธรรม โดยการนำคนผิดมาลงโทษ และการคืนศักดิ์ศรีแก่ครอบครัวและชุมชนเห็นได้จากภายหลังภายหลังสงครามสกปรก (Dirty War) ในปี 2519 – 2526 อาร์เจนตินามีการเปลี่ยนผ่านมาเป็นระบอบประชาธิปไตย กลุ่มแม่ ๆ ที่ถูกเรียกว่า “หญิงบ้าแห่งจัตุรัสมาโย” หรือ Madres of Plaza de Mayo ก็ไม่หยุดการเคลื่อนไหว พวกเธอเปลี่ยนการเคลื่อนไหวเพื่อความยุติธรรม มาเป็นการเคลื่อนไหวทางการเมือง พวกเธอไม่ยอมรับค่าชดเชย จนกว่ารัฐบาลทหารอาร์เจนตินาจะยอมรับผิด และให้มีเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมือง ทำให้การไต่สวนคดีเริ่มขึ้นอีกครั้ง หลังเหตุการณ์ผ่านไป 22 ปี ซึ่งทำให้สามารถนำคนผิดมาลงโทษ มีการเปิดเผยความจริงเกี่ยวกับชะตากรรมของผู้สูญหาย มีการนำกระดูกของผู้ถูกบังคับสูญหายคืนแก่ครอบครัว ย้ายคนหนึ่งแห่งจัตุรัสเดอมาโย ผู้ต่อสู้อย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย กล่าวว่า “แม้ความยุติธรรมจะมลาย แต่ก็มาถึง” จากนั้นกลุ่มแม่ ๆ บางส่วนก็ประกาศยุติการชุมนุม แต่ยังมีกลุ่มแม่บางส่วนยังคงชุมนุมทุกวันพลุห้สวดดีเพื่อพูดถึงประเด็นทางสังคมอื่น ๆ

การจัดพิมพ์ธนบัตรเพื่อระลึกถึงคุณูปการของกลุ่มแม่และยายแห่งจัตุรัสเดมาโย

นอกจากการเยียวยาด้วยความยุติธรรม ต่อมาในปี 2558 นางคริสตินา เฟอร์นันเดซ อดีตประธานาธิบดีหญิงคนแรกของอาร์เจนตินา ได้จัดพิมพ์ธนบัตรที่พิมพ์ภาพของกลุ่ม “แม่” ที่ออกมาต่อต้านรัฐบาลเผด็จการทหารเพื่อรำลึกถึงความเสียสละและความกล้าหาญของพวกเธอในการต่อสู้เพื่อความยุติธรรมและประชาธิปไตยสำหรับอาร์เจนตินา⁴⁷ ซึ่งถือเป็นการให้เกียรติและคืนศักดิ์ศรีแก่พวกเธอ พวกเธอไม่ใช่หญิงบ้าแห่งจัตุรัสมาโย (Madres of Plaza de Mayo) อีกต่อไป แต่พวกเธอคือแรงบันดาลใจให้แก่ผู้หญิงมากมายในการเรียกร้องความยุติธรรมและสิทธิมนุษยชนซึ่งไม่ใช่เพียงในประเทศของเธอแต่หมายถึงผู้หญิงอีกมากมายจากทั่วทุกมุมโลก

⁴⁷ https://www.cfkargentina.com/se-emitira-un-billete-de-100-pesos-en-homenaje-a-las-madres-y-abuelas-de-plaza-de-mayo/?fbclid=IwAR0jjE6hiKwnk-9-Jzc22a_-PoyBp0wKPEvIPu41X6r4SdJqtW1FWFY_vFg

แต่ผู้หญิงทุกคนที่เป็นเหยื่อ ของอาชญากรรมโดยรัฐ

ในทศวรรษที่ผ่านมา มีผู้หญิงหลายคนที่สมควรยกย่องและกล่าวถึงความพยายามของพวกเธอในการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย ยุติธรรมและสิทธิมนุษยชน การต่อสู้ของพวกเธอได้ก้าวผ่านการเรียกร้องเพื่อครอบครัวไปสู่การปฏิรูปสังคมและกระบวนการยุติธรรม พวกเธอล้วนเป็นแรงบันดาลใจที่มีคุณค่าต่อผู้คนมากมาย ผู้หญิงที่ดิฉันขอกล่าวถึง ไม่ว่าจะเป็น พเยาว์ อัครชาติ แม่ของพยาบาลอาสา กมนเกต อัครชาติ ผู้หญิงคนเดียวในกลุ่มผู้เสียชีวิต 6 รายที่วัดปทุมวนาราม เมื่อวันที่ 19 เมษายน 2553

ซึ่งแม้เหตุการณ์จะผ่านไปแล้ว 10 ปี แต่เพยาร์ยังเห็นว่าผู้กระทำความผิด
ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสังสลายการชุมนุมจนทำให้มีผู้เสียชีวิตจำนวนมาก
ยังไม่ได้ถูกนำเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม และยังไม่มีการที่รัฐจะแสดงความรับผิดชอบ
ชอบ หรือแม้แต่คำขอโทษ เพยาร์เปลี่ยนความคับแค้นใจจากการสูญเสียลูกสาว
เป็นพลังในการลุกขึ้นมายืนหยัดเรียกร้องความยุติธรรมให้กับลูกสาวของเธอและ
ผู้อื่นที่เสียชีวิตในเหตุการณ์เดียวกัน

เช่นเดียวกับ นาปอย ป่าแส แม่ของชัยภูมิ ป่าแส และ อะหมีมะ แซ่หมู่
แม่ของอะเบ แซ่หมู่ ที่พยายามเรียกร้องความเป็นธรรมเพื่อลูก ๆ ของพวกของเธอ
หลังถูกเจ้าหน้าที่ยิงเสียชีวิตที่บริเวณบ้านรินหลวง อำเภอเชียงดาว จังหวัด
เชียงใหม่ นอกจากนั้น ยังมีผู้หญิงอีกมากมายที่ดิ้นรนมาจกล่าวถึงได้หมด

นาปอย ป่าแส แม่ของชัยภูมิ ป่าแส และ อะหมีมะ แซ่หมู่ แม่ของอะเบ แซ่หมู่
(ภาพโดย Protection International-PI)

ในการต่อสู้ของคนธรรมดา ๆ เราต้องพบเจออุปสรรคมากมายจนทำให้หลายคนต้องถอยหนีจากการเรียกร้องความเป็นธรรม และต้องจำนนก้มหน้าให้กับการคุกคามที่มองไม่เห็น การต่อสู้ของคนเล็ก ๆ เหล่านี้ไม่เคยได้รับการสนับสนุนจากรัฐ ตรงกันข้ามพวกเขาและเธอมักถูกมองว่าเป็นพวกต่อต้าน เป็นพวก “ซังชาติ” และอาจถูกคุกคามโดยกฎหมาย (judicial harassment) หรืออำนาจมืดที่มองไม่เห็น เนื่องจากความเชื่อที่ว่ารัฐไม่เคยทำผิด และถือดีว่าอำนาจคือความชอบธรรม ที่จะทำอะไรกับใครก็ได้ ซึ่งหากยังคงเป็นเช่นนี้อีกไม่นานความไว้วางใจระหว่างรัฐและประชาชนจะสูญสิ้นลง กลายเป็นคนแปลกหน้า จนถึงเกลียดชังกัน รัฐจึงต้องระลึกเสมอว่า แม้จะไม่สามารถคืนชีวิตให้กับเหยื่อได้ แต่รัฐก็ไม่อาจปฏิเสธในการคืนความเป็นธรรม และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ให้แก่เขาเหล่านั้น

บทสุดท้าย

หลังสมชาย นิละไพจิตร ถูกทำให้หายไป หลายคนยกย่องว่าดิฉันมีส่วนสำคัญในการผลักดันให้การบังคับสูญหายในประเทศไทยถูกหยิบยกมากล่าวถึงในวงกว้าง และเรื่องราวของผู้ถูกบังคับสูญหายไม่เงียบงันอีกต่อไป อย่างไรก็ตามดิฉันก็ไม่เคยละอายเลยที่จะพูดต่อหน้าท่านทั้งหลายว่าระหว่าง 16 ปีของการทวงถามความยุติธรรม ดิฉันแพ้อย่างราบคาบมาโดยตลอด

ถ้าสมชายไม่ถูกอุ้มหาย ดิฉันก็คงเป็นหญิงสามัญคนหนึ่งที่มีบุคลิกเก็บตัว ไม่ชอบออกสังคม รักความเป็นส่วนตัว พุดน้อย ถ่อมตน และใช้ชีวิตที่เรียบง่าย แต่เหมือนพระเจ้าเป็นเจ้ากำหนด ดิฉันถูกเลือกให้ทำภารกิจบางประการที่ไม่มีใครอยากทำ

ส่วนตัว ดิฉันเกิดและเติบโตในครอบครัวคนชั้นกลาง พ่อแม่ประกอบอาชีพรับจ้าง เราไม่เคยมีบ้านเป็นของตัวเอง จำได้ว่าชีวิตวัยเด็กต้องย้ายบ้านบ่อย แต่พ่อยังคงเลือกบ้านที่อยู่ใกล้โรงเรียนเพื่อดิฉันและน้อง ๆ จะได้สะดวกเวลาไปโรงเรียน ครอบครัวเราไม่มีเงินเก็บ หลายครั้งดิฉันจะเห็นแม่ต้องนั่งเย็บผ้าจนดึกเพื่อหาเงินมาจ่ายค่าเล่าเรียน เพื่อน ๆ พ่อมักถามว่าทำไมพ่อจึงส่งลูก ๆ เรียนโรงเรียนฝรั่งทั้งที่เราไม่มีเงินทองมากมาย ซึ่งพ่อมักตอบว่าถึงเราไม่มีเงิน แต่การศึกษาจะทำให้เราสามารถยืนอยู่ในสังคมได้อย่างทัดเทียมกับผู้อื่น และช่วยเหลือผู้อื่นได้ตามสมควร

ดิฉันเป็นคนคิดเชิงบวก พ่อสอนให้ถ่อมตัวไม่เยอหยิ่ง ในขณะที่แม่สอนให้อดออมและแบ่งปัน สถาบันการศึกษาสอนให้เมตตาต่อเพื่อนมนุษย์และคิดถึง

ประโยชน์ของเพื่อนมนุษย์เป็นภารกิจ ลูก ๆ ทุกคนสอนให้ดิฉันเรียนรู้ที่จะเคารพความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมของเด็ก ๆ และเยาวชน และพร้อมสนับสนุนการก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำในวันข้างหน้าของพวกเขา .. ทั้งหมดคือสิ่งที่หล่อหลอมตัวตนผู้หญิงที่ยืนอยู่ต่อหน้าท่านทั้งหลายในขณะนี้

แม้เรื่องเล่าของดิฉันอาจฟังดูเป็นการมองโลกในแง่ร้าย สิ้นหวัง ทุกข์ระทม ซึ่งดิฉันก็ต้องขอโทษทุกท่านด้วย ดิฉันพยายามมองโลกมองชีวิตอย่างเป็นจริง ไม่เสแสร้ง ด้วยหวังว่าบทเรียนต่าง ๆ จากความเสียหายในอดีตจะนำพาเราไปสู่การร่วมมือกันป้องกันและแก้ไขปัญหาที่อาจเกิดขึ้นซ้ำในอนาคต ด้วยสติและเอหิงสาธรรม ไม่ใช่เพื่อแก้แค้น แต่เพื่อเรียนรู้ และจดจำ บาดแผลภายนอกอาจลบเลือนลงได้ด้วยกาลเวลา หากแต่บาดแผลในใจของผู้คนมากมายที่ถูกข่มเหงรังแกจากความอหังการของรัฐยังคงถูกจดจำและรื้อฟื้นแก้ไข วันที่ประชาธิปไตยจะกลับคืนมา วันที่เราทุกคนจะมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออก วันที่อาชญากรรมโดยรัฐจะหมดไป และเหยื่อธรรมะได้รับการชดใช้และคืนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

เพื่อนหลายคนมักถามดิฉันว่า ดิฉันเยียวยาหัวใจตัวเองอย่างไร ทำอย่างไรจึงสงบนิ่ง แม้ต้องเผชิญการคุกคามและการเหยียดหยันมากมาย หลายคนเสนอตัวช่วยเหลือเพื่อฟื้นฟูจิตใจ อันที่จริงผู้หญิงหลายคนมีวิธีเยียวยารักษาตนเองแตกต่างกัน สำหรับดิฉัน ความเป็นลูกสาวช่างเย็บผ้าทำให้เติบโตมากับเศษผ้า เส้นด้าย และปลายเข็ม หลายท่านอาจไม่เชื่อว่าในทุก ๆ ฝั่เข็มเราที่ปักลงไปมันหมายถึงสติ และสมาธิ มันทำให้เราช้าลงและจดจ่อกับสิ่งที่ทำ โดยโลกภายนอกที่โหดร้ายไม่อาจแทรกเข้ามาได้

ภาพจาก Protection International (PI) – Art of Resistance

การปักผ้า เย็บผ้าของดิฉันและผู้หญิงอีกหลาย ๆ คนจึงเป็นการปลดปล่อยความแค้นเคือง และอารมณ์ที่เศร้าหมองผ่านงานผ้าที่ร้อยเรียงเรื่องราวที่เกิดขึ้น แม้อาจดูเป็นสิ่งเล็ก ๆ แต่มันบอกเรื่องราวที่เกิดขึ้น ทุกฝีเข็มจึงเต็มไปด้วยเรื่องเล่า และการเปลี่ยนแปลงที่ยิ่งใหญ่ของผู้หญิงผ่านผ้าปักเหล่านี้ ซึ่งแม้อาจไม่สมบูรณ์ไม่งดงาม บางฝีเข็มอาจมีคราบน้ำตา มีความทรงจำที่ฝังไว้ซึ่งเสมือนสิ่งที่เตือนใจเราว่าเราผ่านอะไรมาบ้าง ไม่ว่าจะทุกข์หรือสุข มันคือความทรงจำที่เธออยากเก็บไว้เพื่อเตือนตัวเองและคนรอบข้าง และเพื่อบอกคนที่คิดร้ายกับเราว่าเราไม่กลัว และชีวิตก็สามารถเยียวยา ซ่อมแซม แก้ไข เพื่อให้กลับมาเข้มแข็งอีกครั้งด้วยตัวของเราเอง

ท้ายนี้ ไม่ว่าจะที่สุดแล้วผลการคลี่คลายการหายตัวไปของสมชาย นีละไพจิตร พอลละจี รักจงเจริญ สุรชัย ด่านวัฒนานุสรณ์ หรือวันเฉลิม สัตย์ศักดิ์สิทธิ์ จะจบลงอย่างไร ดิฉันยังเชื่อว่าสิ่งที่เกิดขึ้นจะนำมาซึ่งการ

เปลี่ยนแปลง เพื่อให้มีการปฏิรูปสังคม ปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม และปฏิรูปหน่วยงานความมั่นคงทั้งตำรวจและกองทัพ ให้สอดคล้องกับบริบทที่เกิดขึ้นจริงในปัจจุบัน และประชาชนจะสามารถวางรากฐานของหลักนิติธรรมได้อย่างยั่งยืนในสังคมไทย ดิฉันเชื่อว่าสังคมที่เราอาศัยอยู่จะหนักแน่นอดทนกับความจริงที่เกิดขึ้น จะโอบกอดผู้ถูกกดขี่ และจะก้าวทันรูปแบบในการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ซับซ้อนมากขึ้น กฎหมายที่บังคับใช้จะต้องไม่มีไว้เพื่อข่มเหงคุกคามผู้ยากไร้ และผู้เห็นต่าง กระบวนการยุติธรรมจะต้องไม่ยอมนิ่งเฉยให้คนตีถูกข่มเหงรังแก โดยผู้กระทำผิดยังคงลอยนวลเหมือนเช่นที่ผ่านมา

เรื่องราวทั้งหมดที่ดิฉันเล่าให้ท่านทั้งหลายฟังในวันนี้ เพียงเพื่อต้องการที่จะบอกกับตัวเอง ครอบครัว และพี่น้องร่วมสังคม ว่ามันไม่ง่ายเลยสำหรับผู้หญิงธรรมดา ๆ หรือคนเล็ก ๆ อีกมากมายในการที่จะเข้าถึงความยุติธรรม โดยเฉพาะเมื่อผู้กระทำผิดเป็นเจ้าหน้าที่รัฐ หรือคนของรัฐ ที่ผ่านมามีมาอาจจะดูเหมือนดิฉันได้ทำอะไรมามากมาย แต่มันก็ยังไม่มากพอที่จะทำให้ได้พบกับสิ่งที่ต้องการ หลายครั้งที่ดิฉันต้องตั้งคำถามกับตัวเองว่า คุ่มใหม่กับการที่เราจะต้องแลกทุกสิ่งที่มีอยู่ในชีวิต เพียงเพื่อความ ยุติธรรม ซึ่งสุดท้ายแล้ว จนวาระสุดท้าย ดิฉันอาจไม่มีโอกาสได้พบเลยก็เป็นได้ สิ่งซึ่งเป็นเสมือนกำลังใจที่ทำให้ดิฉันยังคงทำงานอยู่ได้ในวันนี้ คือความรัก กำลังใจ รวมทั้งน้ำใจไมตรี และมีตราภาพจากผู้คนร่วมสังคม ความอาทรห่วงใยจากบรรดากัลยาณมิตร รวมถึงความกล้าหาญ เสียสละ อดทน และอหิงสาของลูก ๆ ทุกคน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ที่หล่อเลี้ยงหัวใจของดิฉันให้เข้มแข็ง และสามารถอดทนยืนหยัดอยู่ได้

ดิฉันเชื่อมั่นว่าการต่อสู้ของดิฉัน และผู้หญิงอีกหลาย ๆ คน อาจเป็นแบบอย่างให้แก่บรรดาผู้เสียหาย และผู้ที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมในการเรียนรู้ และเป็นแนวทางในการหาความเป็นธรรมให้แก่ตนเอง ครอบครัว และสังคม แม้จะพ่ายแพ้และเจ็บปวด แต่สำหรับดิฉันแล้วไม่ว่าที่ที่สุดเรื่องราวการบังคับสูญหาย

ของสมชาย นีละไพจิตร จะจบลงเช่นไร ดิฉันเชื่อมั่นว่าสักวันหนึ่งความจริงจะถูกเปิดเผย ผู้กระทำผิดจะไม่มีที่หลบซ่อนตัว และความยุติธรรมจะกลับคืนมา แต่สำหรับตัวเองแล้ว คงกล่าวได้เพียงว่า ชีวิตที่ผ่านมาดิฉันได้ทำทุกอย่างอย่างดีที่สุดแล้วจริง ๆ

ทำยนี้ ดิฉันขอจบปาฐกถาในวันนี้ด้วยบทกวี “ข้างทาง” (ON THE WAY SIDE⁴⁸) ของบาซิล เฟอ์รนานโด⁴⁹ (Basil Fernando) นักกฎหมาย นักเขียน นักกวี และนักสิทธิมนุษยชน ที่ประพันธ์บทกวีนี้เพื่อรำลึกถึงรอยแผล ในจิตใจของครอบครัวผู้สูญหาย

⁴⁸ BY THE WAY SIDE

This wreath
With no name attached
Is for you
Who has no grave.
As the place of earth
Which embraced you
could not be found,
this wreath was placed by the wayside.
Forgive me.
Forgive me
for placing a memorial for you
by the road side.
Basil Fernando –

⁴⁹ <http://www.humanrights.asia/news/ahrc-news/AHRC-ART-075-2014/>

ข้างทาง
ช่อดอกไม้นี้ ไม่มีชื่อติด
สำหรับคุณ ผู้ไม่มีหุ้ยมศพ
ณ ที่ใด บนโลกใบนี้
ซึ่งโอบกอดคุณ ณ ที่ที่ไม่มีใครพบ
ช่อดอกไม้นี้ จึงวางไว้ข้างทาง
ยกโทษให้ฉัน ยกโทษให้ฉัน
ที่รำลึกถึงคุณ
ที่ข้างถนน

ด้วยความหวังและมิตรภาพ

อังคณา นีละไพจิตร

กรุงเทพมหานคร

14 ตุลาคม 2563

อังคณา นีละไพจิตร เกิดที่ กรุงเทพมหานคร ได้รับการศึกษาชั้น ประถม และมีมัธยมจากโรงเรียนช่าง ตาครูสุคอนแวนท์ ธนบุรี ต่อมาได้เข้า ศึกษาต่อที่คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล และรับราชการ เป็นพยาบาลวิชาชีพที่โรงพยาบาล ศิริราช **อังคณา** กลายมาเป็นนักปกป้อง สิทธิมนุษยชนหลังสมชาย นีละไพจิตร

ทนายความสิทธิมนุษยชน สามีถูกลักพาตัวและถูกบังคับสูญหายโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจกลุ่มหนึ่งในกรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2547 **อังคณา** เป็นประธานมูลนิธิยุติธรรมเพื่อสันติภาพ ซึ่งทำงานให้ความช่วยเหลือเหยื่อ จากการละเมิดสิทธิมนุษยชนในพื้นที่ขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ รวมถึงเหยื่อการทรมาน การบังคับบุคคลสูญหาย และสนับสนุนส่งเสริมการ เข้าถึงความยุติธรรมของผู้หญิง

อังคณา เคยดำรงตำแหน่งกรรมการยกร่างรัฐธรรมนูญ ปี 2550 เป็นกรรมการการแก้ไขปัญหา จังหวัดชายแดนภาคใต้ วุฒิสภา ปี 2550 - 2557 ร่วมในคณะผู้เขียนรายงานประเทศไทยตามกติกาสากลว่าด้วยสิทธิพลเมืองและ สิทธิทางการเมือง ฉบับที่ 2 (Thailand Country Reporter on the UN International Convention on Civil and Political Rights- 2nd Periodic Review), กรรมการยกร่าง พระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ ปี 2558 และดำรงตำแหน่งกรรมการ สิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ระหว่างปี 2558 - 2562

ภารกิจ และการอุทิศตนเพื่องาน ทำให้ อังคณา นีละไพจิตร ได้รับเกียรติยศ และรางวัลต่าง ๆ มากมายทั้งในประเทศและต่างประเทศ เช่น ได้รับการยกย่องจากสภาสหภาพยุโรปในฐานะ **“ผู้หญิงนักปกป้องสิทธิมนุษยชน” (Women Human Rights Defender)** และได้รับการยกย่องจากองค์การนิรโทษกรรมสากล (Amnesty International) ให้เป็น **“ผู้นำของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนในภาคใต้ของประเทศไทย”** รับรางวัล **“รางวัลกวางจูเพื่อสิทธิมนุษยชน” (Gwangju Prize for Human Rights)** จากประเทศเกาหลีใต้ เมื่อ ปี 2549 และรับพระราชทานรางวัล **“ผู้หญิงอิสระ”** จากพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชธิดาตามาตุ เมื่อปี 2551

นอกจากนั้นในปี 2553 เธอยังได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ **“De Chevalier De l’Ordre de la Le’gion d’Honneur”** จากประธานาธิบดีของประเทศฝรั่งเศส ในฐานะ **“นักสิทธิมนุษยชนแถวหน้าคนหนึ่งของประเทศไทย”** อังคณา ได้รับรางวัล **“ผู้หญิงที่มีบทบาทปกป้องสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย”** จากคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพและการคุ้มครองผู้บริโภค วุฒิสภา เมื่อปี 2557

ในเดือนสิทธิมนุษยชน ธันวาคม 2557 อังคณา นีละไพจิตร ได้รับการยกย่องจากองค์การเพื่อความเสมอภาคระหว่างเพศและเสริมพลังของผู้หญิงแห่งสหประชาชาติ (UN WOMEN) ให้เป็นหนึ่งใน **“สตรีผู้ประสบความสำเร็จของโลก” (Women of Achievement)** และในเดือนธันวาคม 2560 อังคณา ได้รับพระราชทานปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาสิทธิมนุษยชนศึกษา จากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม และในปี 2562 อังคณา ได้รับการยกย่องจากรัฐบาลสาธารณรัฐฟินแลนด์ The Hänn Honour ในฐานะผู้ส่งเสริมและริเริ่มในการสร้างความเสมอภาคในสังคม และรับ **รางวัลแมกไซไซ** จากมูลนิธิรามอน แมกไซไซ โดยคณะกรรมการผู้ประกาศรางวัลได้กล่าวคำประกาศว่า

“คณะกรรมการได้ตระหนักถึงความกล้าหาญอย่างแน่วแน่ในการ
แสวงหาความยุติธรรมให้กับสามีของเธอและเหยื่อความรุนแรง
ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย เธอทำงานอย่างเป็น
ระบบและไม่ปิดเป็นเพื่อปฏิรูประบบกฎหมายที่มีข้อบกพร่อง
และไม่เป็นธรรม ถือเป็นข้อพิสูจน์ที่ชัดเจนว่าเธอคือคนธรรมดา
ที่ถ่อมตน แต่สามารถส่งผลกระทบต่อชาติ ต่อการยับยั้งการ
ละเมิดสิทธิมนุษยชน”

นางอังคณา นีละไพจิตร

ประวัติส่วนตัว

ชื่อ นางอังคณา นีละไพจิตร

เกิด 23 มีนาคม พ.ศ. 2499
กรุงเทพมหานคร

พื้นฐานการศึกษา

- 2560 ปรัชญาดุชะฎิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (สาขาสิทธิมนุษยชน)
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- 2551 – 2552 ประกาศนียบัตรชั้นสูง หลักสูตรเสริมสร้างสังคมสันติสุข
สถาบันพระปกเกล้า
- 2519 – 2523 พยาบาลศาสตรบัณฑิต คณะพยาบาลศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล
- 2505 – 2519 ชั้นเตรียมประถม – มัธยมศึกษาตอนปลาย
โรงเรียนช่างตาครู้สคอนแวนท์ ธนบุรี

ประสบการณ์และประวัติการทำงาน

- 2558 – กรกฎาคม 2562 กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
- 2558 – 2560 Jury Committee, Isa Award for Service to Humanity,
the Kingdom of Bahrain.

- 2558 กรรมการิการร่างพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ
สภานิติบัญญัติแห่งชาติ
- 2556 – 2558 Board of Directors Asian Human Rights Commission –
AHRC and ALRC – Asian Legal Resource Center, Hong
Kong.
- 2555 คณะกรรมการอิสระว่าด้วยการบังคับใช้กฎหมายและ
กระบวนการยุติธรรมในจังหวัดชายแดนภาคใต้
- 2554 – 2558 อนุกรรมการยุทธศาสตร์ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้
กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
- 2554 - 2557 สมาชิกสภาที่ปรึกษาการบริหารและการพัฒนาจังหวัดชายแดน
ภาคใต้
- 2552 – 2557 กรรมการิการจังหวัดชายแดนภาคใต้ วุฒิสภา
เหรียญกิก สมาพันธ์คนหายแห่งเอเชีย (Asian Federation
Against Involuntary Disappearances (AFAD), the
Philippines)
- 2552 ประธานมูลนิธิยุติธรรมเพื่อสันติภาพ
- 2549- 2550 สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ
กรรมการิการร่างรัฐธรรมนูญ
- 2549 ประธานคณะกรรมการงานยุติธรรมเพื่อสันติภาพ
กรรมการโครงการพลเมืองคนกล้า, มูลนิธิสัญญา ธรรมศักดิ์
- 2524 รับราชการพยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลศิริราช

รางวัลที่ได้รับ

- 2562 รางวัลแมกไซไซ มูลนิธิ รามอน แมกไซไซ ประเทศฟิลิปปินส์
- 2562 *The Hän Honour*, recognition on Equality and Promote initiatives for a more inclusive society, Honoured by the Republic of Finland.
- 2559 *New Zealand Prime Minister's Fellowship for ASEAN Leader*, Honored by New Zealand Prime Minister.
- 2557 ได้รับการยกย่องจากองค์การเพื่อความเสมอภาคระหว่างเพศ และเสริมพลังของผู้หญิงแห่งสหประชาชาติ (UN WOMEN) ให้เป็นหนึ่งใน สตรีผู้ประสบความสำเร็จของโลก (Women of Achievement)
- 2556 รางวัล **ผู้หญิงนักปกป้องสิทธิมนุษยชน** กรรมการสิทธิมนุษยชน วุฒิสภา
- 2551 รับพระราชทานรางวัล **ผู้หญิงอิสระ** จากพระบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี กรมหมื่นสุทธนารีนาถ
- 2550 Ashoka Fellowship, Ashoka, United States
- รางวัลสตรีดีเด่น สาขาสิทธิมนุษยชน กรุงเทพมหานคร เนื่องในโอกาสวันสตรีสากล
- 2549 รางวัลบุคคลเกียรติยศมูลนิธิโกลด์คิมทอง
- รางวัลดีเด่น**ผู้หญิงปกป้องสิทธิมนุษยชน** คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

รางวัลนักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชนแห่งเอเชีย (รับแทน นายสมชาย นีละไพจิตร) จาก คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งเอเชีย (Asain Human Right Commission)

รางวัลนักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชนกวางจู Gwangju Prize for Human Rights มุลนิธิ 18 พฤษภาคม เมืองกวางจู ประเทศเกาหลีใต้

ได้รับการยกย่องจากสหภาพยุโรป ในฐานะ ผู้หญิงปกป้องสิทธิมนุษยชน (Women Human Rights Defender)

งานเขียน

- 2561 *Uneven Transformation: Untold Stories of Malay Muslim Women in the Ongoing Conflict in SBPs of Thailand*, Walailak University.
- 2560 *Women, Justice and Memories of Wound, Democracy, Constitution and Human Rights (Festschrift in Honour of Worawit Kanithasen, 70 Years)*, Bangkok: CPG.
- 2556 การเข้าถึงความยุติธรรมของผู้หญิงมุสลิม : สิทธิทางเศรษฐกิจ, สังคม และวัฒนธรรม, นำเสนอ UN Women, Bali Indonesia
- 2555 การบังคับให้สูญหายในประเทศไทย, มุลนิธิยุติธรรมเพื่อสันติภาพ
- การเข้าถึงความยุติธรรมของผู้หญิง: สำนวนอุปสรรคและการเปลี่ยนแปลงที่จำเป็น -ประเทศไทย, คณะกรรมการนักนิติศาสตร์สากล และมูลนิธิยุติธรรมเพื่อสันติภาพ

- 2553 บทบาทและความท้าทายของผู้หญิงมาเลย์มุสลิมในจังหวัด
ชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย, มุลนิธิยุติธรรมเพื่อสันติภาพ
- 2551 บันทึกนอกระบบ: 4 ปีที่หายไป, อังคณา นีละไพจิตร, คณะ
ทำงานยุติธรรมเพื่อสันติภาพ

เครื่องราชอิสริยาภรณ์

- 2560 ประถมาภรณ์มงกุฎไทย
- 2554 อีสริยาภรณ์ Le'gion d' honneur ระดับ chevalier จาก
ประธานาธิบดีแห่งประเทศฝรั่งเศส
- 2551 จตุตถดิเรกคุณาภรณ์